

Paulus' forståelse av tempel og menighet
Eksegese av 1 Kor 6,19 og 1 Tim 3,15

Naw Htoo Phaw Sang
VID vitenskapelige høgskole
Stavanger

Masteroppgave

Master i teologi

MATRS6000

Antall ord: 24544

30.august 2021

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til oppgaven.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Tittelen på masteroppgaven min er slik det lyder; «Paulus´ forståelse av tempel og menighet». Problemstillingen er hvilken relevans menighetsforståelsen har i min (Chin) bakgrunn. Oppgaven er hovedsakelig en eksegesi av 1 Kor 6,19 og 1 Tim 3,15. Hensikten med oppgaven er å finne ut hvordan Paulus forstår tempel og menighet samt om disse to er skjelnet hos Paulus. Jeg kom fram til at Paulus har skjelnet tempel og menighet. Templet forstås først og fremst å være legemet til den enkelte troende, så vel som det refererer indirekte til den kristne forsamlingen. Menigheten ifølge Paulus i 1 Tim 3,15, er Guds hushold og de troende er ofte adressert «brødre» av Paulus. Menigheten refereres til den kristne forsamlingen og ikke noen gang henviset av Paulus å være en institusjon eller et bygg. Tempel er alltid det enkelte individet mens menighet er det kollektivet av kristne. Tempel er primært forstått å være et bygg, et bosted (som er vårt legeme), for Guds nærvær mens menighet er henviset å være selve forsamlingen av de kristne.

Paulus nevner også viktige hensikter med menighet som gir en relevans for min (Chin) bakgrunn. Noen kristne i min bakgrunn mener at vi ikke behøver å gå til kirken for Gud er med oss hvor enn vi er og kan tilbes hvor som helst, ikke nødvendigvis i kirken. Paulus´ forståelse av menighet har viktige relevans som; menighet å være Guds hushold og Kristi kropp hvor de troende er Kristi lemmer. Dette indikerer at vi som troende tilhører Kristus som medlem av Guds hushold og lemmer av Kristi kropp. Kristne kan ikke ekskludere seg fra dette felleskapet når de er blitt en troende. For det andre er hensikten med menighet å styrke hverandre og bygge hverandre opp slik at Guds menighet også kan bygges opp til å være et tempel for Guds nærvær. Vi bygges opp til å være tempel ved at vi føyer oss og forener oss til Kristus. Denne enheten er essensielt for at verden kunne komme til tro på at Gud sendte Kristus og at Kristus har elsket verden slik Far har elsket Kristus. Dette fremhever også menighetsforståelsen i 1 Tim 3,15 hvor menigheten er henviset å være sannhetens søyle og støtte. Menighetens rolle er å bære sannheten om Kristus og være et vitne i verden slik at verden kan kjenne til Kristus.

Nøkkelord: tempel, menighet, Guds nærvær, Guds hushold, den kristne forsamlingen, Chin.

Abstract

The title of my thesis is as it reads; “Paul’s understanding of temple and church”. The research question is how Paul understands temple and church and what it means for my background when it comes to Paul’s understanding of church. The thesis is mainly an exegesis of 1 Cor 6,19 and 1 Tim 3,15. My main goal in this work is to find out how Paul understand temple and church and see if Paul distinguish the two of them. I came to the conclusion that there is a distinction in Paul’s understanding of temple and church. Temple is understood primarily to be the body of the individual of believers and also the Christian gathering in an indirect way. Church, according to Paul in 1 Tim 3,15 refers to God’s household where the believers are addressed as “brothers” by Paul. The church refers to the Christian gathering and not one time was it referred by Paul to be an institution or a church building. Temple is understood primarily to be a building, a dwelling place (which is our body in Paul’s understanding) for God. The church on the other hand, is the gathering of the Christians and not the church building.

Paul also mentioned some important purposes of the church, which gives a relevance to my (Chin) background. Some believers from my background state that going to church is unnecessary because God is with us wherever we are and therefore can be worshipped in any places, not necessarily in the church. Paul’s understanding of the church gives important relevance as; the church being God’s household and the believers being the members of Christ’s body, which is the church. This indicates that we belong to Christ as members of God’s household and members of Christ’s body. Christians cannot exclude themselves from this fellowship being a believer. Second of all, the purpose of gathering as a church is to encourage and build each other up so that the church of God can also be built up to be a holy temple for God’s presence. We come to be a temple in Christ when we unite ourselves to Christ and this unity is essential so that the world knows that Father has sent His son and that Christ has loved the world as the Father has loved him. This highlights the understanding of the church as the pillar and support of the truth, which means the church has a role to carry the truth of Jesus Christ and be a witness so that the world come to the knowledge of Christ.

Keywords: temple, church, God’s presence, God’s household, the Christian gathering, Chin.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD

FORKORTELSER

1 INNLEDNING	9
1.1 Bakgrunn og motivasjon	9
1.2 Problemstilling	10
1.3 Metode	11
1.4 Utvalg av Paulustekster	11
<i>1.4.1 Diskusjon om «pseudo-paulinske» brev .....</i>	<i>12</i>
1.5 Masteroppgavens disposisjon	14
2 TEMPEL I DET GAMLE TESTAMENTE OG TIDLIG JØDEDOM	15
2.1 Historisk overblikk	15
<i>2.1.1 Tiden før Salomos tempelbygg .....</i>	<i>15</i>
<i>2.1.2 Det salomoniske templet .....</i>	<i>17</i>
<i>2.1.3 Det andre templet .....</i>	<i>18</i>
<i>2.1.4 Det herodianske templet .....</i>	<i>20</i>
<i>2.1.5 Tempel etter år 70 e.Kr. ....</i>	<i>21</i>
2.2 Tempel i Det gamle testamentet	22
<i>2.2.1 Termer og begrep .....</i>	<i>22</i>
<i>2.2.2 Guds nærvær i templet .....</i>	<i>23</i>
<i>2.2.3 De store høytidene .....</i>	<i>24</i>
<i>2.2.4 Ofringene i templet .....</i>	<i>26</i>
2.3 Tempel i tidlig jødedom	28
<i>2.3.1 Konkurrerende templer .....</i>	<i>28</i>
<i>2.3.2 Oppslutningen om templet i Jerusalem .....</i>	<i>31</i>
<i>2.3.3 Tempelforståelse og -praksis i Qumrangruppen .....</i>	<i>32</i>
2.4 Oppsummering	34
3 PAULUS' FORSTÅELSE AV TEMPEL OG MENIGHET	36

3.1 Karlegging av omtaler og referanser i Paulusbrevene	36
3.1.1 <i>Termer og begrep for tempel .....</i>	36
3.1.2 <i>Termer og begrep for menighet .....</i>	39
3.1.3 <i>Utvalg av tekster for detaljert drøfting .....</i>	42
3.2 Eksegese av 1 Kor 6,19	43
3.2.1 <i>Teksten .....</i>	43
3.2.1.1 <i>Oversettelsen .....</i>	43
3.2.1.2 <i>Tekstkritikk .....</i>	44
3.2.1.3 <i>Nærkontekst .....</i>	44
3.2.1.4 <i>Fjernkontekst .....</i>	44
3.2.1.5 <i>Oppbygning .....</i>	45
3.2.1.6 <i>Parallele tekster .....</i>	46
3.2.2 <i>Detaljseksegese av vers 19 .....</i>	46
3.2.2.1 <i>Overblikk .....</i>	46
3.2.2.2 <i>Vers 19a .....</i>	47
3.2.2.3 <i>Vers 19b .....</i>	49
3.2.2.4 <i>Vers 19c .....</i>	49
3.2.2.5 <i>Vers 19d .....</i>	50
3.2.3 <i>Sammendrag .....</i>	52
3.3 Eksegese av 1 Tim 3,15	52
3.3.1 <i>Teksten .....</i>	52
3.3.1.1 <i>Oversettelsen .....</i>	53
3.3.1.2 <i>Nærkontekst .....</i>	53
3.3.1.3 <i>Fjernkontekst .....</i>	53
3.3.1.4 <i>Oppbygning .....</i>	54
3.3.2 <i>Detaljseksegese av vers 15 .....</i>	54
3.3.2.1 <i>Overblikk .....</i>	54
3.3.2.2 <i>Vers 15a .....</i>	55
3.3.2.3 <i>Verse 15b .....</i>	58
3.3.3 <i>Sammendrag .....</i>	59
3.4 Ekklesia i Paulusbrevene	60

3.4.1	<i>Ekklesia som «borgerlig forsamling»</i>	60
3.4.2	<i>Ekklesia – Kristi kropp</i>	61
3.4.3	<i>Ekklesia som et hellig tempel</i>	63
3.4.4	<i>Sammendrag</i>	64
3.5	Sammenfattende drøfting	65
3.5.1	<i>Tempel og menighet – likhet og ulikheter i Paulus' forståelse</i>	66
4	RELEVANS FOR MIN BAKGRUNN	68
4.1	Hvilken relevans Paulus' menighetsforståelse har i min bakgrunn	68
4.1.1	<i>Bakgrunn av Chin menigheter i Norge</i>	68
4.1.2	<i>Menighet som Guds hushold og Kristi kropp</i>	69
4.1.3	<i>Menighet som et hellig tempel</i>	70
4.1.4	<i>Sammendrag</i>	71
5	KONKLUSJON	73
6	BIBLIOGRAFI	78
6.1	Sekundærlitteratur	78
6.2	Leksikalske bøker	80
6.3	Tekstutgaver	81
6.4	Oppslagsverk på nett	81
6.5	E-bøker	82
6.6	Elektroniske dokumenter/internetsider	82

FORORD

Jeg vil takke Gud, min Far for styrken Han har gitt meg til å kunne fullføre masteroppgaven min. Det har vært en krevende prosess med nedturer og oppturer midt i pandemien, og det er kun ved styrken fra Gud at jeg kunne fullføre oppgaven.

For det andre vil jeg takke min kjære mor og far som har brakt meg til denne verden og oppdratt meg, matet meg, tatt vare på meg og elsket meg. Jeg er spesielt takknemlig for deres bønn og støtte, ikke bare i dette arbeidet men generelt også i livet mitt. Jeg er også takknemlig til Gud og foreldrene mine for å ha gitt meg to søstre og fire brødre, som alltid er klare til å hjelpe meg og er ved min side når jeg trenger dem.

For det tredje vil jeg takke min veileder Jostein Ådna for hans godhet, hjelp og veiledning i dette arbeidet. Han har hjulpet meg mye for at jeg kunne fullføre arbeidet. Spesielt er jeg takknemlig for hans tilbud for veiledning t.o.m. i sommerferien når vi fikk forlengelse for innsending av oppgaven. Jeg takker også bibliotekarer som fikk tak i bøkene jeg trengte og forlenget fristen for bøkene så lenge jeg trengte. I tillegg takker jeg også Ålgård Baptistmenighet som har gitt meg tillatelse til å bruke kontoret for skriving av oppgaven min da skolebiblioteket var stengt i sommer.

Til sist men ikke minst takker jeg Inger Lise og Tove Gimre for å ha stilt opp som mine skrivevaskere. Uten dem ville ikke oppgaven ha språk-kvaliteten den har.

FORKORTELSER:

BDB	Brown, Francis, Samuel Rolles Driver, and Charles Augustus Briggs. <i>Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon</i> . Oxford: Clarendon Press, 1977.
GT	Det gamle testamente
LBS	Logos Bible Software
LSJ	Liddell, Henry George, Robert Scott, Henry Stuart Jones, and Roderick McKenzie. <i>A Greek-English Lexicon</i> . Oxford: Clarendon Press, 1996.
Louw-Nida	Louw, Johannes P., and Eugene Albert Nida. <i>Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains</i> . New York: United Bible Societies, 1996.
NA28	Aland, Kurt, Barbara Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger. <i>Novum Testamentum Graece</i> . 28th Edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.
NRSV	<i>The Holy Bible: New Revised Standard Version</i> . Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1989.
NIV	<i>The New International Version</i> . Grand Rapids, MI: Zondervan, 2011.
NT	Det nye testamente
SNL	Store Norske Leksikon.

Tekniske forkortelser:

dvs.	det vil si
kap.	kapittel
v.	vers
vv.	versene
t.o.m	til og med

KAPITTEL 1

INNLEDNING

En dag, når jeg leste Paulusbrevene, la jeg merke til Paulus' skjelningen mellom tempel og menighet. Denne skjelningen anser jeg ikke som tilfeldig. For skjelningen viser seg tydelig fram med en nøye oppmerksomhet i brevene hans. I 1 Kor 6,19 uttaler Paulus at de troende er Den hellige ånds tempel, og i 3,16 fremhever han at Den hellige ånd bor (*oikei*) i oss. Enhver troende er Den hellige ånds tempel og derfor en bolig for Guds Hellige Ånd. Selv om Paulus henviser enhver troende å være Den hellige ånds tempel, henvender han dem annerledes når han skriver til dem. Paulus i sine brev, henviser gruppen av de troende som «menighet», men ikke tempel. De troende som individuelt, henvises heller ikke å være menighet. For Paulus virker *ekklesia* å være en forsamling, altså troende som samler seg, og ikke et bygg eller en institusjon. I 1 Tim 3,15 utdypet Paulus hva han mente var en menighet, og det var «Gods household» (NRSV). Hvis vi sammenligner Paulus' uttrykkene i 1 Kor 6,19¹ og 1 Tim 3,15,² klarer vi å se skjelningen mellom tempel og menighet. Kapittelet 3 vil da bestå hovedsakelig av drøfting av Paulus' tempel- og menighetsforståelse for å kunne forstå ytterligere skjelningen mellom begrepene.

1.1 Bakgrunn og motivasjon

Min interesse i denne oppgaven er å undersøke Paulus' syn eller forståelse av tempel og menighet. I min erfaring i det kristne miljøet jeg tilhører, har jeg ikke hørt dette forkynt eller undervist. Omtalen av tempel og dets betydning i en kristen sammenheng er, etter min erfaring, ekstremt lite men kristne er gjerne mer kjent til begrepet «menighet». Selv om begrepet «menighet» er mer omtalt og velkjent i et kristne miljøer, er betydningen samt meningen lite omtalt etter min vurdering. Kristne og misjonærer planter menigheter både innenlands og utenlands samt har ofte ordet «menighet» eller «kirke» i institusjonstittelene våre. Jeg synes betydningen og hensikten av menighet er fortsatt lite omtalt selv om ordet er svært velkjent for kristne. Grunnen til

---

¹ Tempel er henvist som legemet av enhver troende.

² Menighet er henvist som "Guds hushold".

menighetsforståelse og dens betydning er lite omtalt kan være at vi som kristne tar det for gitt at alle kristne forstår dette.

Den manglende interesse i tempelforståelsen kan være grunnet tanken vår at tempel kun tilhører jødene og at dermed er irrelevant i en kristen sammenheng. Selv i Paulusbrevene, er også menighet mer omtalt enn tempel. Menighet, *ekklesia* er omtalt mer enn 60 ganger³ av Paulus hvorav tempel, *naos* er omtalt kun 6 ganger av Paulus.⁴ Selv om templet er mindre omtalt enn menighet, betyr ikke det at Paulus utelukker dets betydning i en kristen sammenheng. Det er fascinerende at Paulus framhever temaet om tempel og dets betydning i kristen sammenheng (1 Kor 3,16; 6,19; 2 Kor 6,16) spesielt når det herodianske templet fortsatt står i Jerusalem.⁵

Det som motiverer meg, kort fortalt er Paulus' skjelningen av «tempel» og «menighet» i brevene sine. Jeg er også spesielt interessert i å finne ut hvordan Paulus' forstår menighet på grunn av min personlige bakgrunn. For mange chin kristne er det svært vanlig å gå til kirken hver søndag og det uvanlige vil altså være å ikke gå til kirken. Men dessverre har det av ulike årsaker vært mange uenigheter og splittelser i flere chin menigheter som har ført til at, noen mener det å gå til kirken ikke unødvendig for man kunne tilbe ham hvor som helst. Argumentene deres er rimelige i en viss grad. For hvorfor går til kirken og be og synge lovsang når vi kan gjøre det hjemme? Gud er jo med oss hvert enkelt av oss. Min interesse her er å finne ut hvorfor vi som kristne trenger å samles, og hva, ifølge Paulus, hensikten med menighet er.

1.2 Problemstilling

Min interesse i denne oppgaven er å undersøke Paulus' forståelse av tempel og menighet samt hvilken betydning menighetsforståelsen har i min bakgrunn. Problemstillingen min formulerer jeg slik:

---

³ Moisés Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol. 2 : E-K*. (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 2014), 134.

⁴ Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis*, 372.

⁵ Britannica, «Letters of Paul to the Corinthians.», sist endret 18.august 2020.

<https://www.britannica.com/topic/The-Letter-of-Paul-to-the-Corinthians> : 1 Korinter brev er antatt å være skrevet mellom 53 -54 e.Kr., dvs. før ødeleggelsen av templet i Jerusalem.

Paulus forståelse av tempel og menighet og hvilken betydning menighetsforståelse har i min (Chin) bakgrunn i dag.

1.3 Metode

For å svare på denne problemstillingen vil jeg gjøre en eksegesi av de utvalgte paulustekster; 1 Kor 6,19 og 1 Tim 3,15. Oppgaven vil derfor bestå hovedsakelig av eksegesi samt andre metoder som ordanalyse og historisk analyse vil være benyttet. Målet med eksegesen er å fortolke teksten i den opprinnelige og historiske mening. Sentrale begreper i teksten vil være utdypet i henhold til den konteksten teksten ble skrevet i. For eksegesen og tolkning av teksten vil jeg hovedsakelig bruke tekstkritikk i NA28, leksikalske bøker på LBS som BDB, LSJ, Louw-Nida samt andre fysiske leksikalske bøker og ulike teologiske kommentarbøker. Metoden som historisk-analyse benyttes for å finne ut f.eks. hvordan tempel er forstått i GT og tidlig jødedom. Ordanalyse er viktig for å kunne tolke teksten nærmest forfatterens tanke. Historisk bakgrunn av de sentrale ordene vil også være undersøkt for å kunne forstå nærmere hvordan ordene er brukt tidligere samt for å forstå den opprinnelige betydningen av ordene.

1.4 Utvalg av Paulustekster

For å få fram Paulus sin forståelse av tempel og menighet, vil jeg i denne oppgaven se nærmere på tekstene som 1 Korinter brev 6,19 og 1 Timoteus brev 3,15. Den førstnevnte teksten legger frem tydelig Paulus' syn på templet. Når det gjelder tekster som angår menighet, fant jeg 1 Tim 3,15 til å være en god tekst som formulerer godt Paulus' forståelse av menighet. Dette er også verset som gjorde meg oppmerksom på, og fikk meg til å tenke kritisk om betydningen av menighet. Jeg kommer også til å se hvordan funnene fra eksegesen av disse to enkelt versene samsvarer med andre paulustekster som tar for seg temaene tempel og menighet

1.4.1 Diskusjon om «pseudo-paulinske» brev

I den moderne bibelforskningen, fra 1700-tallet og fremover, er det stilt spørsmål om forfatterskap i de paulinske brevene.⁶ NT inneholder 13 brev som bærer Paulus' navn og 7 av disse er regnet å være paulinske: Romerbrevet, 1-2 Korinterbrev, Galaterbrevet, Filipperebrevet, 1 Thessalonikerbrev og Filemonbrevet.⁷ De seks gjenstående brevene: 1-2 Timoteusbrev og Titusbrevet, 2 Thessalonikerbrev, Kolosserbrevet og Efeserbrevet betraktes å være uekte, altså «pseudo-paulinske» av mange forskere.⁸ På spørsmålet om hvem som har skrevet disse «pseudo-paulinske» brevene, vil de fleste forskere svare at de var skrevet av Paulus-disipler etter Paulus' død.⁹ Grunnlaget for denne bedømmelsen av ekthet og uekthet bygger på disse tre kriteriene: 1) Språk og stil: hvor brevets vokabular, setningsbygning og argumentasjonsform undersøkes, 2) Teologisk profil: hvor brevets fremstilling av teologiske spørsmål, f.eks. synet på eskatologien, ekklesiologien, etikken og loven er undersøkt og 3) Innordning i Paulus' liv og virke: se om brevet passer inn i Paulus' liv som de øvrige Paulusbrev og Acta opplyser.¹⁰

Hvalvik og Stordalen argumenterer for at Paulus er forfatteren til alle paulinske brevene som bærer Paulus' navn.¹¹ Min vurdering er også at Paulus er forfatteren og har autoriteten bak alle paulinske brevene som bærer hans navn. Grunnen til jeg betrakter alle paulinske brev med Paulus' navn å være ekte er for det første at jeg personlig har vansker med å tro at kristne i det første århundre vil angi seg selv i disiplers navn for å ivareta deres teologi og sender til de ulike menighetene. For det andre er grunnet at dette forfatterskapet ikke har vært omstridt i tidlig kristendommen.¹²

Jeg vurderer også de tre kriteriene for vurdering av paulinske teksters ekthet og uekthet, å være utilfredsstillende å bruke slik Hvalvik og Stordalen anser. Når det gjelder de to første kriteriene kan det tolkes dit hen at en forfatter som skriver en romantisk novelle ikke kan ha skrevet en krim bok fordi språk og stil samt tema i bøkene er forskjellig. Samme argumentasjonen kan brukes i problemet med paulinske brev. Paulus skriver til ulike menigheter og individer med ulike

---

⁶ Hvalvik, Reidar, Terje Stordalen, *Den Store Fortellingen : Om Bibelens Tilblivelse, Innhold, Bruk Og Betydning* (Oslo: Det Norske Bibelselskap, 1999), 275.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., 275-276.

⁹ Ibid., 276.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., 277.

¹² Ibid., 278.

problemer og med ulike behov. Dermed blir det problematisk å fastslå at enkelte brev, ikke er skrevet av Paulus fordi det ikke inneholdt et viss tema som det er skrevet om i andre brev. Eksempelvis omhandler korinterbrevene temaet ekklesiologi, dette vil man ikke finne i pastoralbrevene, nettopp fordi pastoralbrevene er skrevet til enkeltindivider, og enkeltindivider har andre behov enn en menighet

Det er problematisk å bruke disse kriteriene når vi ikke har en norm eller en serie av all paulinske teologi for å bedømme hans brevene ut fra.¹³ Grunnet Paulusbrev er brev – skrevet til ulike menigheter, individer med ulike behov og hensikt – og ikke en fullstendig serier av alle hans teologi og tanker, synes jeg det er problematisk å bruke de brevene, som enkelte bedømmer til å inneholde Paulus´ teologi, som en norm.

Når det gjelder det siste kriteriet argumenterte Hvalvik og Stordalen at dette ikke er avgjørende fordi vi ikke har en fullstendig biografi av Paulus.¹⁴ Jeg synes derfor at det er mer rimelig å slå sammen med oldkirkens konklusjon om disse paulinske brevene – med tanke også på at perioden de levde var nærmere Paulus enn oss – enn å bruke disse kriteriene. Selve kriteriene synes jeg er ikke problematiske, men det ville være mer rimelig å bruke disse kriteriene om vi hadde alle serier av Paulus sine teologier og biografi.

Jeg er klar over at en av de utvalgte tekstene mine, 1 Timoteus 3,15, er regnet «pseudo-paulinsk» ifølge enkelte forskere. Min vurdering og konklusjon angående det «pseudo-paulinske» problemet, er at jeg regner alle paulinske brevene som bærer navnet Paulus, er enten skrevet selv av Paulus eller av sekretæren hans under hans overvåking og i innflytelsen av Paulus. Jeg skal videre i oppgaven min, skrive med tanke på at brevet er skrevet av Paulus og påvirket da av Paulus´ egne tanker og ingen andres.

---

¹³ Ibid., 276.

¹⁴ Ibid.

1.5 Masteroppgavens disposisjon

Oppgaven inneholder seks kapitler hvorav det første kapittelet består av innledning hvor det blir introdusert med ulike under-tema som: «pseudo-paulinske» brev, motivasjon og problemstilling av oppgaven, valg av tekster, metoder og disposisjonen av oppgaven. De resterende kapitler består av teoretiske deler og ser slik ut:

Kapittel 2: Tempel i Det gamle testamente og tidlig jødedommen

Kapittel 3: Paulus´ forståelse av tempel og *ekklesia*

Kapittel 4: Relevans for min bakgrunn

Kapittel 5: Konklusjon

Kapittel 2 dreier seg om tempelhistorien og forståelsen i Det gamle testamente samt i tidlig jødedom. Kapittel 3 er det hovedkapittelet der hovedspørsmålene i oppgaven behandles; Paulus´ forståelse av tempel og menighet. I kapittel 4 vil jeg drøfte hvilke betydning Paulus´ menighetsforståelse har i min bakgrunn. Siste kapittelet, kapittel 5, vil være en konklusjon av oppgaven.

KAPITTEL 2

TEMPEL I TIDLIG JØDEDOM

Templet i Jerusalem var et senter for jødernes tilbedelse av Gud. Tempelhistorien går tilbake til GT og tempelkulten kan antas å begynne allerede fra israelittenes utfrielsen fra Egypt. En av grunnene til at Gud ba Moses å møte Farao var for å la folket gå slik at de kunne tilbe deres Gud (2 Mos 8,1). Templet i Jerusalem har gjennom mange tidsepoker blitt destruert og bygget opp igjen. Vi skal i dette kapitlet undersøke tempelhistoriene i Det gamle testamente og tidlig jødedommen. I kapittel 2.1 vil jeg fremlegge et historisk overblikk av templet. Kapittel 2.2 vil bestå av de ulike termer for tempel i Det gamle testamente samt Guds nærvær og viktige høytider og ofringene i templet. I kapittel 2.3 vil jeg diskutere om eksisterende templer i ulike steder i tidlig jødedommen samt tempelforståelsen hos Qumrangruppen.

2.1 Historisk overblikk

2.1.1 Tiden før Salomos tempelbygg

Allerede før kong Salomos og profeten Samuels tid, hadde israelittene offerkult, tabernakeltjeneste, og tempelbygg. Etter fire århundres slaveri i Egypt ble israelittenes gudsdyrkelse etablert til et formelt, organisert system gjennom åpenbaringene Moses fikk i ørkenen.¹⁵ Hovedårsaken til utfrielsen fra Egypt var at folket skulle «ofre til Herren» i ørkenen (2 Mos 3,18). Dette var hovedbegrunnelsen Gud ba Moses å oppgi til Farao, at folket skulle gå for å tilbe Gud, feire høytid for Ham og ofre til Ham (2 Mos 4,23; 5,1; 5,3; 8;20; 9,1). I ørkenen ble det inngått en pakt mellom Gud og israelittene (2 Mos 19,5-6) og som følge av paktens ble tabernakelet bygd og presteembetet ble innsatt for å tjene Gud og gjennomføre all offerkult i tabernakelet (2 Mos 25-31).

Helt siden Moses tid har folket hatt offerkult i tabernakelet, מִשְׁכָּן (*mishkan*) som ble bygget under Moses ledelse i henhold til åpenbaringen. Helt fra Israels utvandringen fra Egypt, har Gud hatt sitt

---

¹⁵ William J. Hamblin, David Roph Seely, *Salomos Tempel : myter og historie*. (London: Thames & Hudson, 2007), 18.

nærvær i tabernakelet, *mishkan*. Etter at folket hadde tatt over det lovede landet under Josvas ledelse, ble tabernakelet satt opp i Sjilo (Jos 18,1), en gammel by i Samaria.¹⁶ Et annet alter ble også satt opp ved elven Jordan av rubenittene, gadittene og halvparten av Manasses stamme (Jos 22,24). Elven splittet folket og gjorde det trolig vanskelig for disse stammene å kysse over for å dra til Sjilo (Jos 22,24). Derfor reiste de alteret som et bevis for etterkommerne at også de hadde del i Herren og var hans folk.

Helligdommen i Sjilo og Nob

Under profeten Elis og Samuels tid ble «Herrens tempel», *hekal JHWH*, også kalt «Herrens hus», *bayit JHWH* i Sjilo og ikke tabernakel, *mishkan* (2 Mos 26,1) eller telt, *ohel* (2 Mos 27,21). Templet i Sjilo ser ut til å være regnet som det legitime offerstedet, for folk dro opp til templet en gang i året for å gi ofringer og for å tilbe Gud (1 Sam 1,3.21.24). Templet i Sjilo eksisterte i 369 år og var bygget i stein men dekket til av tabernakelets tepper.¹⁷ Dette templet i Sjilo ble destruert rundt 1050 f.Kr.,¹⁸ sannsynligvis av filisterne hvor paktkisten også ble tatt (1 Sam 5,1).

Det ble bygget to helligdommer etter at templet i Sjilo var destruert; et alter, *mizbeah*, bygget av Samuel i hjembyen Rama (1 Sam 7,17) og en helligdom ble bygget i Nob. *Mizbeah*, «alter», er en plass for slakting¹⁹ av dyr som ofres til Gud. Dette var en tradisjon forfedrene, som vi eksempelvis ser Abraham gjøre i 1 Mos 12,7. I Nob, som også var kalt «prestebyen» (1 Sam 22,19), bodde det minst 85 prester (1 Sam 22,18). Selv om bibelen ikke nevner eksplisitt at det var en helligdom i Nob, er det likevel sannsynlig å tro med tanke på at byen ble kalt «prestebyen» samt at det bodde over 80 prester i byen. Vi ser også i 1 Sam 21 at David og mennene hans ble tilbudt skuebrød av presten Ahimelek. Dette indikerer at helligdommen deres i hvert fall hadde Det hellige rommet hvor skuebrød var satt framfor Gud.

---

¹⁶ Wikipedia, «Shiloh (biblical city).» 10.juni 2021. [https://en.wikipedia.org/wiki/Shiloh_\(biblical_city\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Shiloh_(biblical_city)).

¹⁷ Jewish Bible Quarterly, «Reconstructing the Destruction of The Tabernacle of Shiloh.» 10.juni 2021. <https://jbnqnew.jewishbible.org/jbnq-past-issues/2016/441-january-march-2016/reconstructing-destruction-tabernacle-shiloh/>.

¹⁸ Britannica, «Shiloh.» 10.juni 2021. <https://www.britannica.com/place/Shiloh-ancient-city-Palestine>.

¹⁹ Brown, Francis, Samuel Rolles Driver, and Charles Augustus Briggs. *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, s.v. מִזְבֵּחַ

Helligdommen i Nob er trodd å være det flyttbare tabernakelet fra Moses tid som ble satt sammen igjen i Nob før filisterne kom seg til Sjilo.²⁰ Det som var igjen var kun steinmurene, ingenting bærbare og templet på Sjilo, som sannsynligvis var ødelagt filisterne, var ingenting mer enn steinmur.²¹ Alteret som Samuel bygde i hjembyen sin Rama, bestod trolig av kun alter, *mizbeah*, hvor Samuel eller sønnene kunne gjøre dyreofringer, men ikke noe annet som relaterte tempelkulten som røkelse eller ofring av skuebrød slik prestene i Nob praktiserte.

2.1.2 *Det salomoniske templet*

Det første templet, også kalt Det salomoniske tempel ble bygget av kong Davids sønn Salomo, selv om det var Davids ønske å bygge Gud et tempel. David ble hindret av Gud for han var en krigsmann og hadde utøst blod (1 Krøn 28,3) men sønnen skulle bygge Gud et hus (v.6). Gud innrømte selv å aldri ha bodd i et hus fra den dagen Han førte israelittene ut av Egypt til den dag David skulle bygge Gud et hus (2 Sam 7,6). Gud hadde vandret i et telt, i et tabernakel (2 Sam 7,6). Heller hadde Gud aldri bedt noen av stammelederne om å bygge Ham et sedertre hus (v.7). Det virker sannsynlig at templet på Sjilo var bygget av steinmurene og helligdommen på Nob var ikke mer enn et flyttbar tabernakel fra Mose tid (kap. 2.2.1). Det betydde at inntil kong Davids tid, hadde Gud sin bolig i et flyttbar telt eller i tabernakelet bygget av steinmurene.

Det tok tjue år (1 Kong 9,10) før kong Salomo fikk bygget ferdig et praktfullt tempel for Herren;

«Herren har sagt at han vil bo i en mørk sky.
Men nå har jeg bygd deg en praktfull bolig,
Et sted der du kan bo for alltid.»
(1 Kong 8,12-13)

Den tapte paktkisten, som var hos Abinadab (1 Sam 7,1), ble brakt tilbake til Jerusalem (2 Sam 6) og satt inn i Det aller helligste i templet (1 Kong 8,6). Det første praktfulle templet ble bygget i Jerusalem rundt 968 f.Kr.²² og ble innviet og offisielt stadfestet til et legitimt tempel for Herren.

---

²⁰ Jewish Bible Quarterly, "Reconstructing the Destruction of The Tabernacle of Shiloh." 10.juni.2021.

<https://jbnqnew.jewishbible.org/jbnq-past-issues/2016/441-january-march-2016/reconstructing-destruction-tabernacle-shiloh/>.

²¹ Ibid.

²² Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 23.

Folket skulle be vendt mot templet i Jerusalem for Gud har lovet at Hans navn skulle bo der (1 Kong 8,29). Her skal Gud også dømme over sitt folk (1 Kong 8,31-32). Om det er hungersnød, om folket har syndet og vendt seg bort fra Gud, men ber til Ham med hele sitt hjerte og omvender seg fra deres synd, så må Gud høre dem og tilgi dem (1 Kong 8 35-53). Sammen med tempelvigslingen ble det holdt høytid for Gud i fjorten dager hvor folk kom fra ulike byer og det var en stor forsamling i Jerusalem (1 Kong 8,65-66).

Var Jerusalem utvalgt av Gud til å ha sitt navns bolig i? Ifølge 2 Krøn 6,5 utvalgte ikke Gud noen av byene blant Israels stammer for at det skulle bygge et hus for Hans navn og heller ikke utvalgt noen til å være fyrste over folket Hans før kong David. Men Gud valgte David til å være kongen over Hans folk og utvalgte Jerusalem av alle byer i Israels stammer til bolig for Hans navn (6,6). Allerede i utvandringen av Egypt hadde Moses uttalt at Gud skulle velge ut en by blant stammene for å ha sitt navns bolig hvor folket kunne tilbe Ham (5 Mos 12,5). Ifølge 2 Krøn 6,5 var hverken Sjiilo eller Nob byene Gud utvalgte selv for Hans bolig. Det var tilsynelatende folket som utvalgte selv byen slik de også utvalgte Saul til å herske over dem (1 Sam 8,5).²³ Det at Gud ikke hadde utvalgt noen by, selv etter stammene tok over det lovede landet, antydte at Gud var interessert i noe mer enn å finne et sted for Hans bolig. Det virket som Gud først og fremst søkte etter noen som hadde et hjerte for å bygge Ham en bolig, mer enn å finne en by som ville være tilegnet og verdig for Hans navns bolig. Ingen andre før kong David har hatt et sinnelag til å bygge Gud en bolig. Grunnen til at Gud utvalgte byen Jerusalem til å ha sitt navns bolig i, skyldes nok David sitt hjerte for å bygge Gud en bolig i Jerusalem.

2.1.3 Det andre templet

Det første templet som ble bygget av Salomo, ble senere i 586 f.Kr. destruert av babylonerne,²⁴ som på den tiden ble regjert av kong Nebukadnesar (2 Kong 25,9-10). Templet ble plyndret og brent og folket ble tatt i eksil (2 Kong 24,14-16). Kun fattige ble igjen i byen. Nebukadnesars mann, Nebusaradan som var høvdingen over livvaktene, brente ned Herrens tempel, kongens slott

---

²³ Selv om det var Gud selv som ba profeten Samuel å salve Saul til konge (1 Sam 9,17), gjorde Gud dette i forespørselen av folket (1 Sam 8,19) og ikke naturligvis fordi Gud selv ønsket å gi dem en konge der og da (1 Sam 8,6-9).

²⁴ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 23.

og andre viktige bygninger i byen (v.19) og tok med seg alle tempelskattene til Babel (2 Kong 24,13). Paktkisten var også trodd å være tatt eller brent av babylonerne, men dette står ikke nevnt eksplisitt i GT. I 2 Kong 25,15 står det at alt som var laget av gull og sølv og en rekke andre utstyrene laget av bronse og kobber ble tatt (v.13-17). All redskapene som stod i Det hellige og Det aller helligste; paktkisten, skuebrødbordet med boller til drikkoffer, skåler, fat, kanner, lysestaken og røkelsesalteret var de eneste utstyrene som var laget av rent gull (2 Mos 25,10; 25,23-40). Vv. 13-17 nevnte en rekke gjenstander som babylonerne hadde tatt, og det virket merkelig at paktkisten, som var den viktigste gjenstanden og som symboliserte Israels Guds nærvær, ble utelatt å bli nevnt mens andre tempel-gjenstander fra små til store ble nevnt. Det er lite sannsynlig å tenke at paktkisten ble tatt av babylonerne når det ikke er nevnt i Skriften, mens ødeleggelsen av templet og plyndringen av tempel-gjenstander er nevnt.

Det er ulike teorier om hva som har hendt med paktkisten og hvor den befinner seg. Ifølge 2 Makkabeerne, tok profeten Jeremia med seg paktkisten og andre tempel-gjenstander og gjemte i en hule på fjellet, hvor Moses fikk se det lovede landet før babylonerne kom. Stedet skulle forbli ukjent inntil «Gud samler folket sitt igjen og vise dem nåde». En annen teori fremsatt av rabbinerne Shlomo Goren og Yehuda Getz påstod at paktkisten ble skjult under tempelberget før babylonerne kom. Selv om teorien virker sannsynlig er det umulig å få bekreftet siden tempelberget nå er et islamsk helligsted og utgravinger nektes å bli gjennomført.²⁵ Det gamle testamente gir ikke eksplisitt svar på hva som skjedde med paktkisten, heller ikke disse to teoriene gir mulighet for bekreftelse og vi står igjen med kun spekulasjoner. Men jeg påstår det er gode grunner til å se bort fra påstanden om at paktkisten ble tatt eller brent av babylonerne, siden hverken bibelen eller andre pålitelige skrifter bekrefter dette.

I år 539 f.Kr. beseiret kong Kyros av Persia babylonerne og ga israelittene lov til å reise tilbake til landet og gjenoppbygge templet.²⁶ I 538 f.Kr. ledet Sjesbassar, fyrsten i Judea, den første gruppen til Jerusalem sammen med noe av tempelutstyret som babylonerne hadde røvet.²⁷ Templet, også

---

²⁵ Got Questions, "What happened to the Ark of the Covenant?." Sist endret 26.april 2021.

<https://www.gotquestions.org/ark-covenant.html>.

²⁶ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 39.

²⁷ Ibid.

kalt det andre templet, ble bygget igjen under ledelse av Serubabel, og ble innvidd i 515 f.Kr.²⁸ Det gjenoppbygde templet var ikke like praktfullt hverken utvendig eller innvendig slik det hadde vært i Salomos tid. Det andre templet ble heller ikke bygget av de samme storslagne og kostelige materialer; mye av tempel-redskapene var ødelagt og gått tapt, paktkisten var borte og Det aller helligste forble tomt.²⁹ Det var heller ikke uten problem at det andre templet ble bygget opp igjen, men arbeidet ble fullført til tross for mostand både fra den lokale befolkningen og den persiske satrapen i Samaria.³⁰ Det andre templet var senteret for israelittisk gudsdyrkelse fra 515 f.Kr. til det ble erstattet av Herodes tempel fra år 19 f.Kr.³¹

2.1.4 Det herodianske templet

Herodes' (regjerte 40-4 f.Kr.) motivet med å fornye templet var ikke fromhet, men politikk. Hensikten hans var «å bli husket i all evighet» og å vinne lojaliteten til jødene. Gjenoppbygging av templet ble satt i gang i 19. f.Kr. men bygget stod ikke ferdig før 63. e.Kr. Templet stod ikke mer enn ti år før det ble ødelagt igjen av romerne i 70 e.Kr. Det andre tempelet ble revet ned og erstattet med en fullstendig bygning og en forstørret forgård. I likhet med Salomos tempel, var templet delt inn i tre rom; forgården, Det hellige og Det aller helligste. Mens tabernakelet i ørkenen bestod kun av en forgård, presteforgården, hvor slakting av offerdyrene tok plass, bestod Herodes tempel av flere forgård rangert i hellighet. Den innerste forgården var prestenes forgård. Utenfor denne lå israelittenes forgård; her samlet israelittene seg, både menn og kvinner med sine egne ofringene og deltok i tempelgudstjeneste. En forgård var også satt opp utenfor israelittenes forgård, kalt «Kvinnenes gård», hvor både israelittiske menn og kvinner kunne komme inn etter renselse og her var det satt opp skrin for pengegaver. Det var også en forgård for ikke-jøder, «Hedningens forgård», atskilt fra Kvinnenes forgård med marmorskjerm kalt *soreg*, hvor på skilleveggen var inngravert:³²

«Ingen ikke-jøder skal gå inn på innsiden av skilleveggen og barrieren rundt tempelet, og den som blir fanget skal være ansvarlig overfor

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid., 41.

³⁰ Hans Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseere : Jødedommen i oldtiden*. (Oslo: Verbum forlag, 1984), 14.

³¹ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 41.

³² Ibid., 43-46.

og selv for sin påfølgende død.»³³

Litt nedover mot øst, i det ytterste delen av templet, stod også «Salomos søylegang» hvor Jesus pleide å tale til folket (Joh 10,23) og hvor disiplene gjorde under (Apg 3,11; 5,12). Området rundt «Salomos søylegang» og ikke-jøders forgården, som står i det ytterste delen av templet, var de eneste områdene ikke-jøder kunne ferdes og området antas å være det området hvor Jesus jaget vekk pengevekslerne (Matt 21,1-16).³⁴ Ødeleggelsen av Herodes' tempel var trolig forårsaket av et opprørsgruppe kjent som selotene. Selotene husket de gamle profetiene om gjenopprettelse og frigjøringen av hasmoneerne, og det førte til en oppstand mot Roma i 66-70 e.Kr. Noe som romerne under Titus beleiret Jerusalem og responderte med overveldende militær styrke og resulterte med at byen ble ødelagt, templet brent ned til grunnen og jødene gjort til slaver.³⁵

2.1.5 Tempel etter år 70 e.Kr.

Templet i Jerusalem var et senter for offerhandlingene og var et kritisk sted for at israelittene kunne få tilgivelse og renselse gjennom ofringene. Etter ødeleggelsen av templet, mistet jødene sitt midtpunkt for religiøsutøvelse og ble utfordret til å utvikle nye måter å ha gudstjeneste på for å erstatte rituelle handlinger og pilegrimsfester.³⁶ Jochanan ben Zakkai, som var fariseernes talsmann, anså templets ødeleggelse som permanent og lærte at almisse og kjærlighetsgjerninger nå skulle erstatte dyreofre og gjorde derfor ingen forsøk på å gjenoppta offerkulten. En mulig årsak til hvorfor offerkulten ikke kunne gjenopptas var grunnet i jødernes svik mot romerne. Det krevdes presteembete å bli innsatt på ny for at offerpraksisen kunne gjenoppta. Innsattelsen av presteembetet og utnevnelsen av øverstepresten var i romernes hender og det var ingen sannsynlighet for at romerne ville gjeninnsette presteembete etter at jødene gjorde opprør mot dem i 66-70 e.Kr. En annen faktor som kunne være medvirkende for at offerkulten tok slutt etter år 70 var trolig grunnet jødene som ble jaget ut av Jerusalem etter det andre opprøret i 132-35, som gjorde at det ikke var jøder i byen som kunne bidra til gjenopptakelse av offerkulten. Selv om tempelkulten og offerkulten tok slutt etter år 70, overlevde jødedommen videre i synagogepraksis.

---

³³ Ibid., 46.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., 48.

³⁶ Ibid., 49.

Jochanan ben Zakkai grunnla et lærdomssete i en liten by Jabne, før Jerusalems ødeleggelse og dette ble starten på det vi i dag kjenner som ortodoks jødedom.³⁷

2.2 Tempel i Det gamle testamentet

2.2.1 Termer og begrep

Den hebraiske bibelen bruker hovedsakelig to begreper; *bayit* og *hekal* til å referere tempel, men noe som den engelske versjonen NRSV oversetter begge begrepene ofte for *temple*. *Bayit* er et substantiv som generelt betegner «hus»³⁸. Et hus til å bosette seg i og omtales med referering til bolig både for mennesker og guder. NRSV oversetter noen ganger *bayit* for *house*; i 2 Sam 7 er *bayit* omtalt med henvisning til Davids bolig (v.2) samt med henvisning til Israels Guds bolig (2 Kong 18,15). Andre ganger oversettes *bayit* til *temple*; «Solomon decided to build a temple for the name of the Lord», mens den norske bibelen³⁹ oversetter begrepet for «hus» (2 Krøn 2,1).

Bayit er mest omtalt med henvisningen til Jerusalems tempel og uttrykket; *bayit JHVH*, «Herrens hus» forekommer 255 ganger i GT.⁴⁰ « (2 Krøn 2,1; 2,12). Begrepet *bayit* omtales også med henvisningen til fremmede guders bolig i GT; f.eks. Baals tempel (2 Kong 10,25-27), Astartes tempel (1 Sam 31,10), Dagens tempel (1 Krøn 10,10) og tempel til El-Berit (Dom 9,46).⁴¹ *Bayit* er da et generelt begrep som er brukt for å henvise et bosted til mennesker, Israels Gud og andre guder.

Det andre begrepet, *hekal* har tre betydninger. For det første henviser det til «slott/palass», for det andre «tempel» og for det tredje «forhall» i Salomos tempel.⁴² *Hekal* brukes primært til å henvise kongeslott; slottet til Ahab (1 Kong 21,1), slottet til Babels konge (2 Kong 20,18) og generelt som kongelige bosted (Dan 1,3; Sal 45,15-16; 144,12).⁴³ Det gamle testamente, *hekal* i den betydningen

---

³⁷ Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseere*, 60-61.

³⁸ BDB, s.v. בית

³⁹ Norsk Bibel, 88/07.

⁴⁰ G. Johannes Botterweck and Helmer Ringgren, *Theological Dictionary of the Old Testament : Gillûlîm-hāras*. Vol. 3 (Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmann, 1978), 234.

⁴¹ I NRSV er *bayit* oversatt «tempel» i alle tilfellene. Norsk versjonen 2011, har også oversettelsen «tempel» utenom Baals og Dagens *bayit* som er oversatt til «hus».

⁴² Botterweck et al., *Theological Dictionary of the Old Testament*, 383.

⁴³ Ibid.

av «tempel» henviser alltid til Israels Guds tempel, med et unntak av tempel i Babel (Esra 5,14). *Hekal* er også ofte brukt i uttrykket; *hekal JHVH*, «Jahves tempel» og er omtalt 21 ganger med henvisning til Israels Guds tempel (1 Sam 1,9; 3,3; 2 Kong 23,4). Begrepet er også omtalt i uttrykket; *hekal qadosh*, «hellig tempel» (Sal 138,2; 79,1; 5,8; Jer. 2,8; Sek 6,12-13; Jona 2,5). *Hekal* er brukt primært til å referere til kongeslott men brukt i GT også til å henise Israels Guds tempel.

Hekal var omtalt allerede før kong Salomos tid (1 Sam 1,9; 3,3) og videre i perioden etter det første templet (Jer. 7,4; 24,1; 2 Kings 18,16; Ese 8,16; Jer 2,8; Sek 6,12-13). Det antydes at Gud er opphøyet over andre guder og er henvist til å være en konge når Hans bolig er oppkalt *hekal*, mens det om andre guders bolig, er kun *bayit* omtalt (med et unntak av tempel i Babylonia, Esra 5,14). Omtalen av *hekal* avslører at begrepet ikke var brukt bare for å betegne deres Guds tempel, men folkets ærbødighet over deres Gud samt folkets anerkjennelse av deres Gud som en konge over dem. Bruken av begrepene *bayit* og *hekal* avslører også at begrepene refererer til et fast byggverk og ikke et flyttbar telt, *ohel* eller tabernakel, *mishkan*.

2.2.2 Guds nærvær i templet

Fra Moses tid og inntil folket tok over det lovede landet, hadde Gud sitt nærvær i tabernaklet. Helt konkret symboliserte paktkisten Guds nærvær. Guds tilstedeværelse hos israelittene var en følge av paktens folk og Gud inngikk med folket i ørkenen. Det var presist fra nådestolen på paktkisten, Gud ville tale og møte (2 Mos 24,22). Byggingen av paktkisten, tabernaklet og alt som tilhører tabernaklet (2 Mos 25) ble startet etter folket ga sitt løfte til Gud for å følge alle lovbudene Gud påla dem (2 Mos 24,3.7). Tabernaklet eller templet symboliserte også Guds nærvær, for paktkisten står inne i Det aller helligste i tabernaklet/templet som er Guds bolig. Gud ba folket om å bygge en helligdom for at Han kunne «bo», *sjakan*, יָדוֹשׁ , blant dem (2 Mos 25,8). Verbet indikerer en bevegelig tilstedeværelse snarere enn en knyttet til et fast sted.⁴⁴ Med andre ord betyr ikke Guds nærvær i templet at Gud er fanget inn i templet eller Hans nærværet å være avgrenset kun i templet. Guds nærvær i templet er primært for å vitne at Gud har offisielt blitt deres Gud samt at folket tilhører Gud (2 Mos 6,7) og at paktens er stadfestet.

---

⁴⁴ Carol Meyers, *Exodus* (Cambridge University Press, 2005), 222.

Guds nærvær betydde mer enn bare Guds tilstedeværelse i templet. Guds nærvær betydde velsignelse, velstand, seier over fiendene deres osv. (5 Mos 11). Gud lovet alle disse løftene oppfylt så lenge folket var lydige mot Ham (5 Mos 11). GT bekrefter at profetene advarte om at Israels ulydighet og synder, ville forårsake at Guds nærvær ville trekke seg tilbake.⁴⁵ Som et resultat av folkets ulydighet over Gud, var templet brent og plyndret av babylonerne.⁴⁶ Guds nærvær i templet symboliserte også at løftene var gyldige og ville oppfylles. Guds tilbaketrekking av sitt nærvær betydde tilsvarende at løftene lengre ikke var gyldige og at Gud ikke lengre var pålagt å oppfylle løftene Han ga til folket. Selv om paktkisten var gått fortapt og templet stod uten paktkisten etter babylonerne (kap.2.1.3), var templet fortsatt fungerende inntil år 70 e.Kr. og all offerkult foregikk som vanlig.

2.2.3 De store høytidene

Når Gud førte israelittene ut av Egypt og inn til det lovede landet, hadde Gud også bestemt hvilke høytider folk skulle feire. Tre ganger om året skulle israelittene holde høytidsfeiring for Gud; de usyrede brøds høytid, også kalt påske, *pesach*, ukefesten, *shavuot* og innhøstingsfest eller løvhyttefest, *sukkot* (2 Mos 23,15-16). Disse høytidene er Herrens høytid og feires til minne om hva Gud har gjort for folket. Tabernakelet og tempelet i Jerusalem var et senter for feiringen av høytidene.⁴⁷

De usyrede brøds høytid

Jødisk påske eller de usyrede brøds høytid feires den fjortende dagen i den første måneden (3 Mos 23,5) i jødisk kalender, som tilsvarer rundt måned april i vår kalender i dag.⁴⁸ Høytiden varer i syv dager hvor den første dagen og den syvende dagen skal holdes hellig, dvs. ingen arbeid (3 Mos 23,7-8). *Pesach* er den opprinnelige navnet for høytiden og betyr å «gå forbi».⁴⁹ Høytiden feires

---

⁴⁵ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 37.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., 62.

⁴⁸ Ibid., 26.

⁴⁹ Bente Groth, "Pesach," *Store Norske Leksikon*. Sist endret 26.mars 2021, <https://snl.no/pesach>.

til minne om deres utfrielsen fra slaveriet i Egypt og det heter å «gå forbi» fordi Gud gikk forbi alle husene av israelitter mens Gud tok livet av alle førstefødte av Egypterne, både mennesker og deres fe (2 Mos 12,12-13).

Selv om israelittene er til å feire påsken i hellig samling, dvs. i templet, var denne høytiden noe folk feiret med familien i begynnelsen.⁵⁰ I begynnelsen var høytiden feiret hjemme hvor hele familien var samlet i huset og spiste påskelammet som slaktes hjemme og stekes på ilden (2 Mos 12,3-14). Blodet av dette påskelammet måtte folket stryke på dørstolpene deres slik at plagen ikke kommer over deres førstefødte.

Etter utfrielsen fra Egypt har måten å feire påsken vært annerledes. Plassen for å slakte påskeofferet er flyttet og feirer høytiden i «hellig samling» (3 Mos 23,2). Gud pålagte folk å slakte påskelammet kun «på det stedet som Herren Gud velger ut, og der han lar sitt navn bo», dvs. i templet (5 Mos 16,5-6) og ingen er til å slakte påskeofferet i sitt hjem slik de gjorde på natten de dro ut av Egypt (2 Mos 12,6). Ellers har feiringen av påsken vært den samme fra begynnelsen: folk spiste all påskelammet med usyrede brød og det som var til overs blir brent ned for påskelammet skulle ikke være til neste morgen (2 Mos 12,10; 34,25). Påskelammet er til minne om natten israelitter strøk offerets blod på dørstolpene sine som gjorde at Gud sparte alle deres førstefødte mens alle førstefødte av Egypterne døde.

Ukefesten

Ukefesten, *shavuot*, feires også i «hellig samling» syv uker etter, dvs. femti dager, etter påsken (3 Mos 23,16). Høytiden faller på måneden *sivan*, som tilsvarer måned mai-juni i vår kalender.⁵¹ Ukefesten kalles også for førstegrødensfest og meningen med høytiden er å ofre til Gud et grødeoffer av den nye grøden (3 Mos 23,17). Folk er pålagt å bære fram to hvetebrød samt et syv årsgammel lam, en okse og to værer som brennoffer sammen med grødeoffer og drikkofrene (v.18). Disse regnes som gaveoffer til Gud og i tillegg skulle det ofres en geitebukk som syndoffer og to årsgamle lam som fredsoffer (v.19). To av lammene og brødene av førstegrøden skal være

---

⁵⁰ Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseere*, 64.

⁵¹ Ragnhild Bakke Waale og Pål Wiik, *Høytidene : Jødedommen* (Cappelens Forlag AS, 2001), 38.

viet til Gud som betydde at ofrene hørte til prestene (v.20). Det var også visse detaljer om hvordan folk skulle høste inn kornet. Folk skulle ikke skjære kornet helt ut til åkerkanten samt at det som ble igjen skulle de ikke sanke inn, for de skulle bli liggende for de fattige og innflytterne (v.22). Høytiden er en gedefest for folket og skal også feires av innflytterne, enkene farløse og ikke minst av slavene deres for israelittene selv har vært slave i Egypt.⁵²

Løvhyttefest

Løvhyttefest er en fest for innhøsting når året er gått (2 Mos 23,16). Festen feires i den femtende dagen i syvende måned (3 Mos 23,34), dvs. fem dager etter den store soningsdagen og feires i syv dager hvor den første og åttende dagen er hviledag for folket (vv.35-36). *Sukkot* er den opprinnelige navnet på festen og betyr «løvhytte» for folk skal bo i løvhytter i disse syv dagene til minne om at de bodde i hytter da Gud førte dem ut av Egypt.⁵³ På den første dagen tar folk med seg frukter høstet inn i slutten av året, og folket skal være glade for Herrens åsyn i disse syv dagene (v.40). På denne høytiden vil Gud også velsigne israelittenes hele avlingen og alt arbeidet de gjør (5 Mos 16,15). Festen skal også feires også av innflytterne, slaver, farløse og enker (5 Mos 16,14).

Alle tre høytidene feires til minne om hva Gud har gjort til folket og skal være en evig forskrift, slekt etter slekt (2 Mos 12,14).

2.2.4 Ofringene i templet

Det var flere ofringer i templet (3 Mos 6-7); syndoffer, brennoffer, matoffer, fredsoffer, skyldoffer osv. Hver ofring hadde sin egen instruksjon og det skulle ofres slik Gud instruerte. F.eks. i dyreofringer, skulle kun dyr som er uten lyte ofres, for at Gud kan ha velbehag i det (3 Mos 22,20). En hver ofring ofres for ulike grunn og krever ulike typer dyr og gjennomføres av prestene og øverstepresten. Noen av ofringene, slik som syndoffer og skyldoffer består av dyreofringer og krever dyreblod. Ofringene som syndoffer og skyldoffer er assosiert med menneskes synd mot Gud og ofres for at personen skulle bli rengjort fra synd og få tilgivelse av Gud. Disse ofringene

---

⁵² Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseere*, 69.

⁵³ *Ibid.*, 71.

gjennomføres ved behov og det er ingen bestemte tid for slike ofringer, slik det er for høytidene. I tillegg til ofringene som skjedde etter behov, var det en dyreofring som måtte ta plass en gang i året, som er på soningsdagen. Slik de ulike høytidene måtte feires til gitte tidspunkt, skulle den store forsoningsdagen ta plass på et gitt tidspunkt, som var på den tiende dagen i den syvende måned.

Den store soningsdagen

Den store soningsdagen eller *jom kippur*, er jødernes mest alvorlige og høytidelige helligdag.⁵⁴ Tidspunktet for soningsdagen tilsvarer september-oktober i vår vestlige kalenderen.⁵⁵ Soningsdagen skiller seg fra andre høytidene ved at den sones for folkets synd i helhet slik at folket skulle bli rensket fra all synd (3 Mos 16,30) mens andre høytidene feires til minne om hva Gud allerede har gjort for dem i historien. En gang om året skal soningen gjennomføres for israelittenes synder (v.34). Høytiden må feires av enhver israelitt ellers vil de møte med konsekvenser som å bli utryddet av sitt folk (3 Mos 23,29). På denne dagen skal ingen gjøre arbeid og holdes hellig og er en hviledag fra kvelden på den niende til den neste (3 Mos 23,32). Øverstepresten har hovedrollen å utføre all arbeid og er den eneste personen som kan fullføre dette arbeidet.

Arbeidet begynner først med rensing og øverstepresten vasker seg med vann før han tar på seg «de hellige klærne»⁵⁶ (3 Mos 16,4). Etter rensing og klesskifte begynner alle offerhandlingene og soninger. Offerhandlingene består både av syndoffer og brennoffer og sones først for øverstepresten samt hans familie og deretter for folket.

Det kreves fem offerdyr på soningsdagen; en okse, to geitebukker og to vær. Oksen skal øverstepresten bruke til syndoffer for seg selv og familien (3 Mos 16,3) og blodet brukes for soning i Det aller helligste (v.14). Øverstepresten skvetter da blodet med fingeren på soningsstedet, også kalt «nådestolen», syv ganger (v.14). Når øverstepresten er ferdig med å sone for seg selv og familien, skal han gjøre soning for hele folket. Øverstepresten tar to offerbukkene hvor en av

---

⁵⁴ Waale et al., *Høytidene*, 52.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseerne*, 75-76.

bukkene er for Gud og den andre for Asasel (3 Mos 16,8). Blodet av bukken skvettes på soningsstedet, i Det aller helligste hvor nådestolen er (v.15).

Når all skvetting av blodet i Det aller helligste er fullført, skal syndofferdyrene brennes opp utenfor byen (v.27). Bukken som er ment for Asasel, føres fram. Øverstepresten legger hendene på bukken, bekjenner over den; hele folkets skyld, alle lovbruddene og syndenes som folket har begått (v.20). Bukken bærer da all folkets synder og sendes ut i villmarken (v.21). Når all soningen er fullført, skal øverstepresten og den som sendte bukken ut i villmarken, vaske seg (v.26-27). Til den avsluttende del hørte også opplesningen av lover og bønn.⁵⁷

Den store soningsdagen var også en gledesdag fordi en da fikk tilgivelse for syndene (78). Ritualet for soningsdagen danner også en viktig bakgrunn for soningstanker i Det nye testamente, i hebreerne. Der sammenlignes øversteprestens offerhandlinger på soningsdagen med Kristi tjeneste som øversteprest. Kristus gikk inn i Det aller helligste og ofret sitt eget blod en gang for alle og vant en evig forløsning (Heb 9,12).⁵⁸

2.3 Tempel i tidlig jødedom

2.3.1 Konkurrerende templer

Under det herodianske templet, tre andre helligdommer var antatt å være «israelsk» eller «jødisk». En av dem stod i Israel, på fjellet Garisim i Samaria. De to andre templene stod i Elafantine, i Øvre Egypt, og i Leontopolis i Nedre Egypt.⁵⁹

Templet i Elafantine

Templet i Elafantine var viet til «Gud Yaho» av jødiske leiesoldater i det 5. århundre f.Kr. To dokumenter attesterer når templet ble bygget opp og hvorfor jødiske soldater befant seg i Egypt. Ifølge den eldste arameiske papyri fra 485 f.Kr. var templet bygget opp allerede før den persiske

---

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid., 78.

⁵⁹ Frey, J., Ego, B., Lange, A. & Pilhofer, P., "Temple and Rival Temple – The Cases of Elephantine, Mt. Gerizim, and Leontopolis." *Gemeinde ohne Tempel*. (1999), 171.

erobringen av Egypt i 525 f.Kr. uten å gi en eksakt periode for når. Svaret på hvorfor jødiske soldater befant seg i Elafantine er ifølge brevet til Aristetas at jødene tjente som hjelpetropper under den egyptiske kongen Psammetik. Det er ikke spesifisert om det var Psammetik I (664-610) eller Psammetik II (595-589 f.Kr.). Selv om vi ikke har det eksakte tidspunktet for når jødene kom seg til Elafantine og grunnla templet, kan første halvdel av det 6. århundre antas å være det omtrentlige tidspunktet.⁶⁰

Det antas at jødene i Elafantine forstod dem selv som sanne tilbedere av *Yaho* – som også er kalt «Lord of Host» og «God of Heaven». Jødene i Elafantine kjente også til Sabbat, feiret Påske og muligens andre kultiske festivaler. I templet ofret de måltid, røkelse og brennoffer til *Yaho*.⁶¹ Templet ble destruert av den persiske generalen Vidranga etter forespørsel fra de egyptiske Khnum-prester. Rett etter tempelødeleggelsen ble det skrevet et anbefalingsbrev til guvernøren i Juda, til øverstepresten Johanan, samt til andre jødiske adelsmenn, noe som ikke ble besvart. Det andre brevet var skrevet og denne gangen til de persiske myndighetene i Egypt og deres plan om rekonstruksjonen av templet ble innvilget. Dette gjenbygde templet ble senere, i 29. eller 30. egyptisk dynasti, destruert igjen.⁶²

Forfatteren Frey, konkluderte med at grunnleggelsen og opprettholdelsen av templet i Elafantine var et resultat av både politiske og religiøse motiver. Frey mente også at jødene i Elafantine kjente seg godt til det religiøse spenningen mellom Jerusalem og Samaria for de kjente til navnene på myndighetene både i Samaria og Jerusalem. I hans vurdering så ikke jødene i Elafantine seg selv å være skismatiske og sendte anbefalingsbrev til dem. På den andre siden kan det også anses at myndighetene i Jerusalem ikke godkjente eksistensen av templet i Elafantine når de valgte å ikke besvare brevet deres.

Templet i Leontopolis

Templet i Leontopolis eksisterte til det første århundre e.Kr. (73/74 e.Kr.). Øverstepresten Onias fra Jerusalem flyktet til Alexandria der han bygde templet etter tillatelse fra kong Ptolemaios

---

⁶⁰ Frey et al., “Temple and Rival Temple”, 171-174.

⁶¹ Ibid., 175-176.

⁶² Ibid., 176-178.

Philometors´ tillatelse.⁶³ Motivet bak byggingen av templet i Leontopolis var trolig for å fullføre profetien av Jesaja (Jes 19,18-19). Den jødiske historikeren Josefus tvilte på Onias sitt motivet bak byggingen av templet og andre tidlig rabbiniske litteratur fordømte også legitimiteten av templet.⁶⁴ Alexandrinske jøder regnet ikke templet i Leontopolis å være legitimt og var fortsatt trofast mot templet i Jerusalem og dro på pilegrimsreiser til Jerusalem.⁶⁵

Josefus var hovedkilden til Templet i Leontopolis. Ifølge en britisk arkeologer, var det ingen spor til Onias´ templet i Leontopolis.⁶⁶ Frey mente også at motivet bak Onias bygging av tempelet ikke var grunnet i fromhet, men politikk. For samtidig som han bygget templet, var templet i Jerusalem re-sanktifikert.⁶⁷ Josefus hevdet også at Onias´ motiver, kun var for personlige ambisjoner, for å «tilegne seg evig berømmelse og ære.»

Templet på Garisim-fjellet

Ifølge Josefus var det samaritanske templet på Garisim-fjell, bygget av Sanballat (fra 4. århundre f.Kr.)⁶⁸ i Alexander den stores tid⁶⁹ og var bygget etter modellen av templet i Jerusalem.⁷⁰ Templet var bygget med Alexander den stores´ tillatelse og Manasse ble innsatt som øverstepresten.⁷¹ Templet konkurrerte med Jerusalem tempel med hensyn til hellighet og kravet om ofringer.⁷²

Ifølge Josefus var grunnleggelsen av templet på Garisim-fjellet forårsaket av ekteskap med ikke-jødiske kvinner. Manasse som var broren til øverstepresten i Jerusalem, gikk inn i ekteskap med en samaritansk kvinne, guvernøren Sanballats datter. Dette førte til at Manasse ble utvist fra templet og med sin svigerfar, har Manasse bygget et tempel i likhet med Jerusalems tempel på Gerisim-fjellet. Mange andre prester og israelitter som inngikk i slike ekteskap ble igjen med

---

⁶³ Ibid., 187.

⁶⁴ Albert L.A. Hogeterp, *Paul and God's temple: a historical interpretation of cultic imagery in the Corinthian correspondence*. (Leuve: Peeters Publishers, 2006), 32-33.

⁶⁵ Hogeterp, *Paul and God's temple*, 33.

⁶⁶ Frey et al., "Temple and Rival Temple", 186-187.

⁶⁷ Ibid., 191.

⁶⁸ Ibid., 182.

⁶⁹ Ibid., 34

⁷⁰ Ibid., 181.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid., 34.

Manasse. Jødene som fulgte Manasse til Samaria, ifølge Josefus, så ikke seg selv å være skismatiske eller frafallende. De var trolig bevisst på at det de gjorde var å støtte sine brødre i Norden til å lede i henhold til deres blandet religiøs kontekst. Templet ble destruert av John Hyrkanos i 129 f.Kr.⁷³

2.3.2 Oppslutningen om templet i Jerusalem

Gud befalte gang på gang at israelittene skulle tilbe Ham kun på det stedet Han skulle utvelge for å la sitt navn bo (5 Mos 12,5.11.14). Israelittene skulle ikke ofre brennoffer på noe sted som de selv ønsker (v.13). Folket skulle heller ikke dyrke Herren slik de tidligere folkeslagene hadde gjort med gudene sine (v.4). En av befalingene folket skulle fullføre med en gang erobringen av det lovede landet skjedde, var å rive ned altere, knuse og brenne billedstøtter og hogge gudebildene i stykker (v.3). Israelittene skulle ikke tilbe Gud på samme måte som disse folkeslagene hadde tilbedt sine guder (5 Mos 12,4); ved å gi ofringer hvor som helst de ønsket. Folket skulle søke det stedet Gud utvalgte blant stammene, for å bringe brennoffer, slaktoffer, tiender og gaver osv. til Gud (5 Mos 12,6.11).

Utvelgelsen av stedet skjedde ikke før i Davids tid. Sjilo og Nob var neppe stedene Gud hadde utvalgt selv om det var satt opp tempel og helligdom i disse byene. I 2 Krøn 6,6 er det bekreftet at Gud utvalgte byen Jerusalem fremfor andre byer blant stammene; «Men så valgte jeg ut Jerusalem til bolig for mitt navn». Templet i Jerusalem var blitt senter for offerkult og presteembete stod i senter for jødisk religion.⁷⁴ Under Herodes' tid, bodde de fleste jødene utenfor Israel, langt borte fra Jerusalem og dets kultiske sentrum.⁷⁵ Geografisk avstand har da hindret diaspora-jødene det meste av deres liv i å kunne delta i templets liv.⁷⁶

---

⁷³ Ibid., 181-183.

⁷⁴ Daniel R. Schwartz, and Zeev Weiss. *Was 70 CE a Watershed in Jewish History? : On Jews and Judaism Before and After the Destruction of the Second Temple*. Ancient Judaism and Early Christianity. (Leiden: Brill, 2012), 181. <https://search-ebscohost-com.ezproxy.vid.no/login.aspx?direct=true&db=e093mww&AN=411885&site=ehost-live>

⁷⁵ Ibid., 184.

⁷⁶ Ibid.

I artikkel *Doing without the temple : paradigm in Judaic literature of the diaspora*, presenterte Tuval hans svar på hvordan diaspora-jødene kunne opprettholde en levende jødisk identitet utenfor Israel. Tuval mente at jødene i den gresk-romerske diasporaen stort sett ikke holdt fast ved troen på sentraliteten av Jerusalem tempel og at diaspora-jødene gradvis utviklet systemer for tro og praksis som ikke hadde fokus på templet og tempelkulten. Dette betydde ikke at diaspora-jødene var anti-tempel, antikultiske eller anti-prestelige i deres holdninger. Diaspora-jødene var regnet å være respekterte og lojale mot templet i Jerusalem samt at de erkjente templets sentralitet for jødedommen og derfor betalte også halvsekelskatten og dro på pilegrimsreise til Jerusalem. På grunn av geografisk avstand utviklet diaspora-jødene ulike typer av jødedom, som var ulik fra det som var sentrert om Jerusalem templet og dets kult.⁷⁷ Synagogen dannet fundamentet for deres religiøse liv og erfaring når kun få av diaspora-jødene hadde anledning til å kunne dra til templet i Jerusalem.⁷⁸

2.3.3 Tempelforståelse og -praksis i Qumrangruppe

Qumransamfunnet er i dag identifisert av forskere å være et essensk samfunn.⁷⁹ Essenerne var et lite samfunn grunnlagt av «Rettferdens lærer» midt på 100-tallet f.Kr.⁸⁰ Gruppen trodde at den rette autoriteten til å tjenestegjøre i templet var gått tapt da tjenesten som yppersteprest ble tatt fra Sadoks ætt under makkabeeropprøret (168-165 f.Kr.).⁸¹ Konflikten var preget hovedsakelig av det å holde den rette prestelige embete tradisjon. Essenerne la vekt på legitimiteten av presteembete ætt, som er sadokidiske familie (Ese 44,15). Siden «den ulovlige presten» i Jerusalem var ikke av prestelig, Sadoks ætt, vakte det sterk reaksjon fra essenerne som la stor vekt på den legitime øverste-prestelig ætt, renhet, lovoppfyllelse og hellighet.⁸² Derfor har gruppen holdt seg atskilt fra de øvrige israelitter, for så å ikke bli besmittet av deres urenheter.⁸³ Templet og tempelkulten var betraktet å være vanhelliget og uren ettersom det var ledet av den «ulovlige presten» som også

---

⁷⁷ Ibid., 186.

⁷⁸ Ibid., 185-187.

⁷⁹ Hogeterp, *Paul and God's temple*, 132.

⁸⁰ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 54.

⁸¹ Ibid.

⁸² Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseere*, 133-134.

⁸³ Ibid., 134.

brakte uriktig kalender og hadde en utilstrekkelig grad av kultisk renhet.⁸⁴ Essenerne har derfor tatt avstand fra Jerusalem tempel og tempelkulten⁸⁵ og nektet å delta i tempel gudstjenesten.⁸⁶

På grunn av denne fiendtlige holdningen deres, ble rettferdighetens lærer forfulgt av den ulovlige presten men fant tilflukt i de øde områdene ved nordenden av Dødehavet hvor på det stedet rettferdighetens lærer bygget opp Qumransamfunnet med sine tilhengere.⁸⁷ Rettferdighetens lærer var prest og har lært sekten den rette lovtolkning og fremstod som den utvalgte leder for gruppen i Damaskusskriftet.⁸⁸ Gruppen mente at de utgjorde det eneste sanne judeiske samfunn, og anså deres samfunn å være det sanne tempel: «et hellighetens hus for Israel».⁸⁹ De lot alle sine aktiviteter avspeile tempelritualene.⁹⁰ De ba hver dag på tidspunktet for det daglige offeret, for de mente at bønn som bes riktig er godtatt og ansett som en form for frivillig ofring.⁹¹ Essenerne er de første jøder som oppfatter samfunnet sitt som «et tempel av mennesker» som kunne erstatte templet i Jerusalem.⁹²

Essenerne tror også på en fremtidig gjenopprettelse av det perfekte templet vist i Tempel rullen (11Q19). Skriftet inneholdt forskjellige lover om templet fra alle de fem Mosebøkene og forfatteren lar det virke som det var Gud som talte i første person. Likevel er denne rullen spiller en viktig rolle for essenerne ettersom den taler om det menneskebygde templet som skulle bli erstattet av et som er skapt av Gud. Essenerne har da forventning om menneskelig gjenoppbygging og en eskatologisk guddommelig gjenopprettelse av templet.⁹³

---

⁸⁴ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 54-55; Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseerne*, 134.

⁸⁵ Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseerne*, 134.

⁸⁶ Hamblin et al., *Salomos Tempel*, 54.

⁸⁷ Kvalbein, *Blant skriftlærde og fariseerne*, 133.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Hamblin et al., *Salomos Tempel : myter og historie*, 54-55.

⁹⁰ Ibid., 55.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., 55-56.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg diskutert tempelhistorien i Det gamle testamente samt i tidlig jødedommen. Israelittene har hatt en lang historie med tempel som begynner allerede fra deres utfrielsen av Egypt, som tilsvarer over tre tusen år (regnet fra tempeltiden i Sjilo, kap.2.1.1). Omtale av *hekal JHWH* i Det gamle testamente avslører at israelittene skiller deres Guds tempel fra fremmede guders tempel når begrepet er kun omtalt i henvisningen til deres Guds tempel (unntatt fra templet i Babel). Det avslører også at Gud er opphøyet enn andre guder og er en konge over folket.

Templets tilblivelse var et resultat av pakten Gud og israelittene inngikk i ørkenen; hvor folket har lovet å følge alle lovene Gud har pålagt dem og til gjengjeld skulle Gud velsigne dem. Med det betegner templet at Gud har blitt israelittenes Gud og folket har blitt Guds utvalgte folk. Templet symboliserer også Guds nærvær og det betydde velstand, velsignelse og seier over fiendene. Templet var et senter for jødernes religiøse ritualer og kult. Templet hadde kritisk viktig for at jødene kunne feire viktige høytider og fremføre offerhandlinger for å få tilgivelse fra Gud og bli rengjort fra deres synd. Etter år 70 e.Kr., etter at templet var ødelagt for godt, skulle disse ofringene bli erstattet da av gode gjerninger.

Jerusalem tempel har gjennom ulike tidsepoker gått gjennom flere ødeleggelser og gjenoppbygginger. Templet var totalt brent og ødelagt av babylonerne som førte til at paktkisten som symboliserte Guds nærvær også ble borte. Paktkisten var gått fortapt og har templet har siden stått tomt i Det aller helligste. Hvor paktkisten holder seg til eller hva som har hendt med den er en pågående diskusjon til i dag. Jeg har konkludert at paktkisten ikke kan regnes å være tatt av babylonerne for det ble ikke attestert i Det gamle testamente. Den siste gjenoppbyggingen av templet begynte i år 19 f.Kr. under Herodes' tid og var destruert av romerne i år 70 e.Kr. Siden har jødedommen overlevd i synagogepraksis.

Selv om templet i Jerusalem var regnet å være den legitime, eksisterte det også flere templer både i Israel og Egypt. Under det herodianske tempel tid, eksisterte et jødisk tempel i Leontopolis, i Nedre Egypt. Til tross for at templet ble bygget av Onias, som er øverstepresten fra Jerusalem, var ikke templet i Leontopolis regnet å være legitimt og var fordømt av flere tidlig rabbiniske forfattere.

Templet i Jerusalem under Herodes har hindret mange diaspora-jøder å kunne delta i templets liv. Selv om diaspora-jødene viste respekt til templet i Jerusalem, på grunn av distansen har de utviklet ulike typer av jødedom som ikke var sentrert om Jerusalem tempel og dets kult. For dem ble også synagogepraksis et fundament for deres religiøse liv og erfaring. Essenerne har også holdt seg adskilt fra templet for de mente autoriteten til presteskap var gått tapt når den ulovlige presten ikke var av Sadoks ætt samt grunnet vanhellighet av templet når presten brukte uriktig kalender. Essenerne var de eneste gruppe av jøder som anså deres samfunn å være det sanne tempel.

KAPITTEL 3

PAULUS' FORSTÅELSE AV TEMPEL OG MENIGHET

Min interesse i oppgaven er å finne ut hvordan Paulus forstår tempel og menighet. I dette kapitlet skal jeg fortolke 1 Kor 6,19 for å undersøke hvordan Paulus forstår tempel og 1 Tim 3,15 for å undersøke hvordan *ekklesia*, menighet er forstått av Paulus i tekstenheten. Jeg vil i dette kapitlet presentere tempelforståelsen hos Paulus og forsøke å se om templet er blitt erstattet av menighet. Jeg skal også undersøke hvordan Paulus forstår menighet og finne ut hensikten med menighet. Til slutt vil jeg gi en sammenfattende drøfting av likheter og ulikheter mellom tempel og menighet.

3.1 Kartlegging av omtaler og referanser i Paulusbrevene

3.1.1 *Termer og begrep for tempel*

I NT finner vi to mest omtalte greske ord for «tempel»; *naos* og *hieron*. Begrepene er brukt om hverandre i NT og i dette avsnittet skal jeg undersøke Paulus' bruk av begrepene og forsøke å se nyanser mellom disse.

1) *Hieron*

Begrepet *hieron* stammer fra adjektivet *hieros*⁹⁴ som betyr «hellig» og beskriver hellige objekter eller steder.⁹⁵ Adjektivformen *hieros* er et generelt begrep som beskriver alt som er hellig; fra bygning, byer, alter, mat, elver, dager og til personer.⁹⁶ Adjektivformen *hieros* er omtalt av Paulus kun i 2 Tim 3,15, i forbindelse med τὰ ἱερὰ γράμματα, «De hellige skrifter».⁹⁷ Substantivet *hieron* oppstår mer enn 70 ganger i NT og betegner «hellig ting», «hellig sted» eller «tempel».⁹⁸ Begrepet

---

⁹⁴ LSJ, s.v. ἱερός.

⁹⁵ LSJ, s.v. ἱερόν.

⁹⁶ Moisés Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol.3 : L-Pn*. Second ed. Vol.3. (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 2014), 511.

⁹⁷ Ibid., 516.

⁹⁸ Ibid., 512.

er brukt med henvisningen til templet i helhet og inkluderer hele arealet av templet.⁹⁹ Omtrent alle omtale av *hieron* er funnet i Apostlenes gjerninger og refererer alle gangene til templet i Jerusalem. Et unntak er tilfellet i Apg 19,27 som henviser templet til Artemis. Av de 70 gangene i NT har Paulus omtalt *hieron* en gang i 1 Kor 9,13 og i 2 Tim 3,15. I 1 Kor 9,13 er *hieron* omtalt i forbindelse med tempeltjenesten hvor Paulus hevdet at folk som han, hadde rett til å leve av evangeliet – selv om han ikke krevde en slik rett i sitt arbeid – slik prestene i GT fikk sin del av tempeltjenesten. Her bruker Paulus *hieron* og ikke *naos* som indikerer også at Paulus omtaler *hieron* i en generell forstand for tempel. Tempeltjenesten består av ulike oppgaver; både tjenesten inne i tempelområdet, utenfor tempelområdet så vel som inne i selve tempelbygget, hvor øverstepresten har adgang til Det aller helligste en gang i året. Paulus spesifiserer ikke hvilke tjenester eller hvor i templet tjenesten han snakker om men heller tempeltjenesten som generelt. 1 Kor 9,13 indikerer at begrepet er omtalt i en bredere og generell betydning av templet.

2) *Naos*

Det andre begrepet ofte omtalt med henvisningen til «tempel», er *naos*. *Naos* betegner «gudenes bolig» og stammer fra verbet ναω; «å bo/bosette seg».¹⁰⁰ *Naos* refererer til guddommens bolig og skiller seg fra det hebraiske ordet *bayit*, som omfatter et bosted både for mennesker og guder. *Naos* omtales mindre enn *hieron* i NT; 45 ganger hvorav de 6 gangene er omtalt av Paulus i 1 Korinter brev, Efesos og 2 Tessaloniki.¹⁰¹ Mens *hieron* er et generelt begrep som betegner hele tempelområdet, er *naos* omtalt spesifikk om det selve tempelbyggverket.¹⁰²

Selv om den eksegetiske ordboken av Balz og Schneider betegner *naos* å være selve tempelbygget, er det ikke uten komplikasjoner å skille *naos* fra *hieron* i NT. I den eksegetiske ordboken av Kittel og Bromiley, blir teksten Matt 27,5 anført og der står det om Judas som kastet sølvpengene «inn i templet», εἰς τὸν ναὸν. Det er argumentert at begrepet må antas å være omtalt i bredere forstand

---

⁹⁹ Horst Balz, and Gerhard Schneider, *Exegetical Dictionary of the New Testament : Ex - Oponion*. Vol. 2 (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1991), 175.

¹⁰⁰ Gerhard Kittel and Geoffrey W. Bromiley, *Theological Dictionary of the New Testament : Vol. 4 : L-N* (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1967), 880.

¹⁰¹ Moisés Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol.3 : L-Pn*. Second ed. Vol.3, (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 2014), 372.

¹⁰² Balz et al., *Exegetical Dictionary of the New Testament*, 175.

for det var kun prestene som hadde adgang inn til templet.¹⁰³ Likevel argumenterte flere, *naos* å være omtalt i en snevert forstand i Matt 27,5. Hagner mener Judas kastet sølvpengene inn i tempelområdet, muligens gjennom en port eller over veggen inn til området begrenset for prestene, uten at Judas selv var tilstede inn i templet.¹⁰⁴ Videre hevder Bruce at det ikke er tilstrekkelig grunn til å tvile på at Matteus skjelner bruken av *hieron* (hele arealet av tempelområdet) og *naos* (selve tempelbygget hvor prestene og levittene kun har tilgang).¹⁰⁵

Mitt ståsted i denne diskusjonen er at skjelningen mellom begrepene *hieron* og *naos* er tilstede. Ifølge ordboken av Balz og Schneider betegner *naos* gudenes bolig. *Hieron* derimot betegner alt som er regnet å være «hellige». *Naos* henviser spesifikk til selve bostedet til guddommen, noe som i NT tilsvarende tempelbygget stedet Gud lovet å ha sitt nærvær. For å være mer presis, i Det aller helligste og ikke i andre tempelområder; slik som prestenes forgård selv om det er regnet som et hellig område. Skjelningen i begrepene er kort fortalt at *hieron* betegner hellighet mens *naos* betegner selve bostedet til guddommen. Paulus virker å være oppmerksom på skjelningen i begrepene og det er tydelig at han skiller begrepene i bruk av dem. Slik det er oppgitt i tidligere avsnitt om *hieron*, er begrepet kun omtalt en gang av Paulus (2 Tim 3,15). Paulus omtalte *hieron* i forbindelse med tempeltjenesten mens alle andre gangene er *naos* omtalt; for det første i forbindelse med det kristne samfunnet som Guds tempel (1 Kor 3,16-17; 2 Kor 6,16) og for det andre legemet til individet å være Den hellige ånds tempel (1 Kor 6,19).

Paulus' bruk av *naos* er billedlig og refererer ikke til templet i Jerusalem med et mulig unntak i 2 Tess 2,4. Det er noen diskusjoner angående 2 Tess 2,4 om Paulus henviser til templet i Jerusalem eller til det kristne samfunnet. Mange antar Paulus å henvise til templet i Jerusalem, enten i bokstavelig forstand eller metaforisk.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Kittel et al., *Theological Dictionary of the New Testament*, 884.

¹⁰⁴ Donald S. Hagner, *World Biblical Commentary : Matthew 14-28. Vol 33B* (Dallas, Texas: Word, 1995), 812.

¹⁰⁵ Frederick Fyvie Bruce, *The International Bible Commentary : With the New International Version* (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1986), 1151.

¹⁰⁶ Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol 3*, 373.

3.1.2 Termer og begrep for menighet

Ekklesia er et begrep omtalt flere ganger av Paulus. Både NRSV og NIV har oversettelsen *church* på alle tilfellene hvor *ekkklesia* er omtalt. Norsk oversettelsen gir en utfordring når det gjelder oversettelsen av *ekkklesia*. Noen ganger oversettes «menighet»¹⁰⁷ og andre ganger «kirke»¹⁰⁸. SNL opplyser «menighet» å stamme fra det latinske ordet *communitas* som betyr «fellesskap» og er definert som et samfunn av trosfeller.¹⁰⁹ Kirken på den andre siden er definert en bygning brukt til kristne gudstjenester. Etymologisk stammer dette fra det greske ordet *kyriakos* som betyr «det som hører Herren til».¹¹⁰ *Kyriakos* er omtalt av Johannes i Åp 1,10; *kyriake hemera*, «Herrens dag». Det ble også omtalt av Paulus i forbindelse med Herrens måltid (1 Kor 11,20), *kyriakon deipnon*, men ikke noen gang i forbindelse med menighet, *ekkklesia*.

Jesu uttalelsen av *ekkklesia* i Matt 16,18, i forbindelsen med å bygge menigheten på klippen, er oversatt til «kirke» på norsk.¹¹¹ Dette gir inntrykk av at oversettelsen «kirke» er i referansen til et fysisk kirkebygg. Oversettelsen menighet på den andre siden, virker for å henvise til det kristne samfunnet eller den kristne forsamlingen. Grunnlaget for å anta slik er fordi Paulus i sine hilsninger i brevene, er *ekkklesia* oversatt «menighet» i omtrent alle begivenhetene.¹¹² Selv om norsk oversettelse gir to ulike betydninger av det samme begrepet *ekkklesia*, betyr dette ikke at det er slik hos Paulus. Det skal vi også undersøke videre i kommende avsnitter.

1) *Ekklesia*

Ekklesia stammer fra *ek-kaleo* som betyr å «utkalle» eller «innkalle». *Ekklesia* betegner «forsamling», «møte» eller «menighet».¹¹³ Begrepet nevnes 115 ganger i NT hvorav 60 av disse er i Paulusbrevene.¹¹⁴ *Ekklesia* betegner selve forsamlingen som tar plass i et spesifikk tidspunkt og sted enn et abstrakt samfunn eller institusjon.¹¹⁵ *Ekklesia* har lenger før eksistens av LXX, vært

---

¹⁰⁷ 1 Kor 1,2; 4,17; 2 Kor 1,1; 8,1; Rom 16,1; 16,4.

¹⁰⁸ Matt 16,18; Ef 1,22; 3,10; 5,23.

¹⁰⁹ Hallgeir Elstad, «Menighet.» *Store Norske Leksikon*. Sist endret 24.februar 2021, <https://snl.no/menighet>.

¹¹⁰ Merete Thomassen, «Kirke» *Store Norske Leksikon*. Sist endret 16.juni 2021, <https://snl.no/kirke>.

¹¹¹ Norsk bibel, 88/7.

¹¹² 1 Kor 1,2; 2 Kor 1,1; Gal 1,2; 1 Tess 1,1; 2 Tess 1,1.

¹¹³ Silva, Moisés, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol 2*, 134.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Young-Ho Park, *Paul's Ekklesia as a civic assembly: understanding the people of God in their politico-social world*. Vol 393. (Mohr Siebeck, 2015), 11.

et politisk fenomen¹¹⁶ og har sin opprinnelse i praksisen å kalle folket «ut av» deres hjem til en offentlig forsamling. Begrepet betegner en forsamling av statsborgere hvor i den forsamlingen blir politiske og juridiske avgjørelser blir tatt.¹¹⁷ I NT blir *ekklesia* omtalt i forbindelse med fellesskapet som ble til kun etter Jesu korsfestelse og oppstandelse. *Ekklesia* er også omtalt av andre apostler som; Peter (1 Pet 5,13), Jakob (Jak 5,14) og Johannes (3 Joh 5,5) men det er åpenbart at Paulus var den som omtalte mest når 60 omtalelsene av 115 er av Paulus.

Når Paulus tok i bruk *ekklesia*, refererte han for det første til den geografiske enhet.¹¹⁸ For eksempel i hans hilsning i 1 Korinter brev skriver han slik; «...hilser Guds menighet i Korint...» (1 Kor 1,2). Han adresserer lokalt hvor eller i hvilken by menigheten befinner seg. Det er også attestert at Paulus i hans hilsningene, benytter begrepet sammen med «Guds» eller «i Gud...» i de fleste brevene.¹¹⁹ Dette indikerer at denne *ekklesia* Paulus taler om tilhører Gud alene og ingen andre – hverken verdslige konger eller kristne ledere. For det andre gir hilsningene en beskrivelse av hva *ekklesia* er og hva den består av. For Paulus er *ekklesia* en gruppe av folk som er Guds hellige folk (Ef 1,1; Fil 1,1; Kol 1,2) som er helliggjort (1 Kor 1,1), kalt til å være Guds hellige folk (1 Kor 1,2; Rom 1,7), kalt til fellesskap med Kristus (1 Kor 1,9) og kalt til å tilhøre Kristus (Rom 1,6). Ordet «kalt» er blitt omtalt flere ganger her. Paulus omtaler seg selv, flere ganger som «kalt» ved Guds vilje (Rom 1,1; 1 Kor 1,1) til å være en apostel av Kristus (Rom 1,1; 2 Kor 1,1). På samme måte er *ekklesia* også kalt av Gud (1 Tess 1,4; 1 Kor 1,9) og utvalgt av Gud (Ef 1,4).

Guds *ekklesia*, ifølge Paulus, betegner primært til den selve forsamlingen av de troende. *Ekklesia* refereres ikke til de troende som bor hver for seg i hjemmene sine men refereres til de troende som kommer sammen i Jesu navn (Matt 18,20).¹²⁰ Kristne møtes gjerne utenfor kirken, til anledninger som ikke omfatter kirkelig aktivitet, slik som bursdag, fest, menighetsmøte og lignende. Men slike forsamlinger betegner ikke *ekklesia*. *Ekklesia* betegner primært de troende som samler seg på grunn av Jesus og fellesskap i Jesus.

---

¹¹⁶ Silva, *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis* : Vol 2, 134.

¹¹⁷ Ibid., 135.

¹¹⁸ Ibid., 139.

¹¹⁹ 1 Kor 1,2; 2 Kor 1,1; 1 Tess 1,1; 2 Tess 1,1.

¹²⁰ Dette diskuterer jeg i kap.3.2.2.

2) *Oikos*

Det andre begrepet omtalt av Paulus med henvisningen til den kristne forsamlingen er *oikos*. Omtalen finner vi f.eks. i vår utvalgte tekst 1 Tim 3,15. Teskten inneholder Paulus' instruksjoner til Timoteus om hvordan en skal oppføre seg i *oiko theou*, «Guds hus», som han nærmere spesifiserte å være *ekkllesia theou*, «Guds ekkllesia». *Oikos* forekommer 115 ganger i NT hvor Paulus har omtalt det 15 ganger i brevene sine.¹²¹ Begrepet har også feminin form, *ἡ οἰκία*, og Paulus bruker hunkjønnsformen i brevene sine også men den virker å gi en annen betydningen av hankjønnsformen, *oikos*.

Oikos og *oikia* er utfordrende å skjelne mellom i NT, men opprinnelig har det hatt hver sin distinkt betydning; *oikos* har en mer omfattende betydning og kan betegne all ens eiendommer i huset.¹²² Dvs. inkludert slaver og tjenere i tillegg til blodrelaterte familiemedlemmer.¹²³ *Oikia* er derimot forstått å betegne ens bosted eller et hus man bor i.¹²⁴ *Oikia* er mindre omtalt¹²⁵ enn *oikos*¹²⁶ av Paulus. Det førstnevnte er omtalt kun en gang av Paulus, som vi finner i 1 Timoteus brev 5,13. Når Paulus omtaler *oikia*, henviser han primært til «hus» i betydningen av en bygning. F.eks. i 1 Tim 5,13 omtaler Paulus *oikia* i flertallsform, i forbindelse med at unge enker går rundt «husene», *περιερχόμεναι τὰς οἰκίας*, og sladre. Når Paulus uttalte om at vi troende har et «hus (*oikian*)» i himmelen, som ikke er bygget av menneske hånd (2 Kor 5,1), ble det også brukt hunkjønnsformen, *oikia*. Paulus' bruk av *oikia* i disse kontekstene, antyder at *oikia* er primært omtalt i betydningen av en fysisk «bygning» som en bosetter seg i, men ikke i den forstand at det omfatter et «hushold» eller «familie». Et tilfelle hvor Paulus omtalte *oikia* i betydningen av familie, finner vi i 1 Kor 16,15 hvor Paulus uttalte å døpe hele husholdet av Stefanos.

---

¹²¹ Balz et al., *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol. 2*, 500; 1 gang i Romerne, 4 ganger i 1 Kor, 1 gang i Fil, 1 gang i Kol, 5 ganger i 1 Tim, 2 ganger i 2 Tim og 1 gang i Tit.

¹²² Balz et al., *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol 2*, 501.

¹²³ Johannes P. Louw and Eugene Albert Nida. *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*, s.v. οἶκος.

¹²⁴ Balz et al., *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol 2*, 501.

¹²⁵ Philip S. Clapp., Barbara Friberg, and Friberg, Timothy. *Analytical Concordance of the Greek New Testament : Vol. 2 : Grammatical Focus*. Vol. 2. (Grand Rapids, Mich: Baker Book House, 1991). 1847-1849.: *Oikia*, er omtalt 8 ganger av Paulus; 1 Kor 11,22; 16,15; 2 ganger i 2 Kor 5,1; Fil 4,22; 1 Tim 5,13; 2 Tim 2,20; 3,6.

¹²⁶ Philip et al., *Analytical Concordance of the Greek New Testament*, 1851-1853.: *Oikos* er omtalt 15 ganger av Paulus; 1 Tim 3,4.5.12.15; 5,4; 2 Tim 1,16; 4,19; Tit 1,11; Fil 1,2; Rom 16,5; 1 Kor 1,16; 11,34; 14,35; 16,19; Kol 4,15.

Oikos er derimot omtalt med henvisningen til «hushold» eller «familie».¹²⁷ Tilfellene hvor Paulus tok i bruk *oikos* for å referere til «hushold» eller «familie», kommer frem i 1 Tim 3. Kapitlet dreier seg om kvalifikasjoner for *episkopes*, «tilsynsmenn» og *diakonous*, «diakoner», hvor Paulus krevde dem å være i stand til å «styre sitt eget hushold (*idiou oikou*) godt» (3,4). Uttrykket å «styre sitt eget hushold» blir gjentatt flere ganger i 1 Tim 3 (3,4; 3,5; 3,12). Paulus' uttalelsen i Ef 2,20 antyder også at hans bruk av *oikos* er primært i henvisningen til «hushold» eller «familie». I Ef 2,20 uttalte Paulus da at de troende i Efesos ikke lengre er fremmede eller utlendinger, men medborgere av de hellige, og er medlem av Guds hushold, *oikeioi tou theou*. *Oikeioi* som stammer fra *oikos* står i adjektiv form, flertall og betegner personer i samme hushold eller familie som er i slekt.¹²⁸ Dette betydde at de troende i Efesos er medlem av Guds familie og var en del av Guds familie.

Med det sagt vil jeg hevde at Paulus' bruk av *oikos* i 1 Tim 3,15 refererer til hus i «hushold/familie» forstand og ikke til hus i betydningen av bygning.

3.1.3 Utvalg av tekster for detaljert drøfting

I kapitlet 1.4 har jeg lagt fram hvilke tekster av Paulus jeg velger å bruke i min undersøkelse av Paulus' forståelse på tempel og menighet. Når det gjelder Paulustekster om tempel, fant jeg to tekster som er nesten identiske men med nærmere undersøkelse, tok jeg avgjørelsen å bruke 1 Kor 6,19 overfor 1 Kor 3,16. Grunnlaget for valg av 1 Kor 6,19 er for det første at det inneholder mer detaljer om hva Paulus mener er tempel:

“Or do you not know that your body is a temple of the Holy Spirit within you, which you have from God, and that you are not your own.”

Paulus fremhever at det er selve legeme vårt, kroppen vår, som er Den hellige ånds tempel og gir også en nærmere forklaring av hva det vil si å være Den hellige ånds tempel, samt ikke minst hvem vi fikk Den hellige ånd av. Derimot i 1 Kor 3,16 spør Paulus brått om menigheten i Korint ikke

---

¹²⁷ LSJ, s.v. οἶκος.

¹²⁸ LSJ, s.v. οἰκεῖος.

skjønner at de er Guds tempel. Verset inneholder lite beskrivelse av hva Guds tempel er. Deretter hopper Paulus over til dommen for folk som ødelegger Guds tempel.

“Do you not know that you are God’s temple and that God’s Spirit dwells in you? If anyone destroys God’s temple, God will destroy that person. For God’s temple is holy, and you are that temple.”

For det andre stod 1 Kor 6,19 i sammenheng med teksteneheten (6,12-20) som gir en klargjøring av hvilken kontekst Paulus omtaler templet. Mens 1 Kor 3,16 virket å ha lite sammenheng med resten av teksten. 1 Kor 3,16 står i tekstenheten (3,1-23) om divisjon i menighet og gir mindre informasjon om Paulus’ syn på tempel.

Grunnlaget for valg av 1 Tim 3,15 er at verset er noe jeg selv er interessert i å undersøke. Jeg har lest og hørt mye om menigheten, om det å være Kristi legeme hvor Kristus er hode osv., men svært lite om menigheten som *oiko theou*, «Gods household» som den engelske oversettelsen NRSV har. Jeg er nysgjerrig på Paulus omtale av Guds menighet som Guds *oikos* og hva hans tankegangen bak bruken av begrepet er.

3.2 Eksegese av 1 Kor 6,19

3.2.1 Teksten

ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος² ἐστὶν οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;

3.2.1.1 Oversettelsen

Eller vet dere ikke at deres legeme er Den hellige ånds tempel, som er i dere, som dere har fra Gud, og dere er ikke deres egne.¹²⁹

---

¹²⁹ Studentens oversettelse.

3.2.1.2 Tekstkritikk

Tekstkritikkapparatet opplyser at manuskriptene A, L, 33 leser ordet i flertall; τα σῶματα i stedet for entall; τὸ σῶμα.¹³⁰ Likevel er versjonen vår i NA28, støttet av flere majuskels manuskripter; ℵ, A, B, C og mer. Videre er den støttet av en del minuskels manuskripter samt av Koptiske versjoner; Sahidic og Bohairic. Teksten vår er også støttet av paulinske brev, Papyrus 46, datert å være skrevet i år 200 e.Kr., som er det eldste av alle manuskriptene presentert ovenfor. Med gitt at lese-måten τὸ σῶμα er støttet av flere majuskels enn den andre lese-måten; τα σῶματα samt at Codex Alexandrinus indikerer førstnevnte lese-måten å være original, konkluderer jeg med at den rette lese-måten er τὸ σῶμα, altså entall og ikke flertall. Videre er ordet ἁγίου πνεύματός, oppgitt å være erstattet av manuskriptet Codex Vaticanus.

3.2.1.3 Nærkontekst

Både norsk oversettelse (2011) og NRSV har en ny undertittel fra v.12 og avgrenser tekst-enheten til v.20 som er det siste verset før et nytt kapittel. Vv.1-11 dreier seg om problemet i menigheten der de troende fører rettsaker mot hverandre for verdslige domstoler.¹³¹ Det er et helt nytt tema enn temaet vi finner i vv.12-20, hvor det dreier seg om de troendes legeme å være Den hellige ånds tempel. Fra kapittel 7 behandler Paulus en annen sak i menigheten, som omhandler ekteskap. Det vil være rimelig å regne vv.12-20 som en egen tekst-enhet for den skiller seg fra tidligere versene. Tyngdepunktet i tekst-enheten er at troendes legeme er Den hellige ånds tempel og Paulus har argumentert hvorfor man ikke skal begå synd mot kroppen.

3.2.1.4 Fjernkontekst¹³²

- I. INNLEDNING (1,1-9)**
- II. RESPONS TIL RAPPORTER (1,10-6,20)**
  - A. Splittelse i menighet (1,10-4,21)**

---

¹³⁰ Anthony C. Thiselton, I. Howard Marshall, and W. Ward Gasque. *The First Epistle to the Corinthians : A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary (Grand Rapids, Mich: W.B. Eerdmans, 2000), 474.

¹³¹ Hvalvik et al., *Den Store Fortellingen*, 295.

¹³² Inndelingene av kapitlene er hentet fra Jostein Ådna sin utkast av 1 Korinter brev, 30-31 jan.2020 og Craig Blomberg, *1 Corinthians*. The NIV Application Commentary Series (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1995), 29-30.

- B.** Et tilfelle av incest (5,1-13)
- C.** Rettsaker mellom kristne (6,1-11)
- D.** Alvoret av seksuelt umoral (6,12-20)
- III. RESPONS TIL KORINTERNES BREV (7,1-16,12)**
  - A.** Om ekteskap (7,1-40)
  - B.** Om offerkjøtt til idoler (8,1-11,1)
  - C.** Om tilbedelse (11,2-14,40)
  - D.** Om oppstandelsen (15,1-58)
  - E.** Om innsamlingen til Jerusalem (16,1-4)
- IV. KONKLUSJON (16,5-24)**

3.2.1.5 Oppbygning

Jeg fremlegger oppbygningen av tekstenheten slik det er vist nedenfor;

Alvoret av seksuell umoral (6,12-20):¹³³

- 1.** Korinthernes ordtak og Paulus' tilbakevisning (vv. 12-14)
- 2.** Paulus om våre kropp som Kristi lemmer (vv. 15-17)
- 3.** Paulus' formaningen mot seksuell umoral (vv.18-20)
  - a.** «Hold dere langt borte fra hor!» (v.18)
  - b.** Kroppen er Den hellige ånds tempel (v.19)
  - c.** De troende er kjøpt ved en pris (v.20)

Oppbygningen av verset jeg skal fortolke inndeler jeg slik:

- A.** Vet dere ikke at kroppen deres er et tempel for Den hellige ånd? (v.19a)
- B.** Hellige ånd er i dere (v.19b)
- C.** Hellige ånd fra Gud (v.19c)
- D.** Dere er ikke deres egne (v.19d)

---

¹³³ Oppbygningen er hentet fra Jostein Ådna sin utkast, fra eksegeese seminaret, vår 2020 (med noen redigering lagt til av studenten).

3.2.1.6 Parallellene tekster

Andre tekster enn Paulusbrevene som omhandler menneskelegeme å være Den hellige ånds tempel, eller Guds tempel, finner vi i Joh 2,21. Her omtaler Jesus kroppen hans å være templet og at han skal gjenreise templet på tre dager. Jesu uttalelsen i Joh 2,21 er en respons til jødene som krever tegn, og til det svarte Jesus slik; «Riv ned dette templet, og jeg skal reise det opp igjen på tre dager.» (v.19). Mens jødene trodde Jesus adresserte templet i Jerusalem, bekreftet forfatteren nærmere at det var hans egen kropp Jesus talte om (vv.21-22).

3.2.2 Detaljsegese av vers 19

3.2.2.1 Overblikk

Slik det er skissert i kapittelet 3.2.1.4, faller tekstenheten under temaet «seksuell umoral». Slagordet; «Jeg har lov til alt» er uttalt to ganger i v.12 av Paulus. Garland argumenterer for at Paulus siterer et slagord, som korinterne brukte til å sanksjonere sine umoralske handlinger.¹³⁴ Videre hevdet Garland også at REB versjonen til og med la til ordet «dere sier» for å understreke at dette er slagordet korinterne bruker og ikke Paulus selv.¹³⁵ Paulus fortsetter med å hevde at selv om man har lov til alt, så vil han ikke la ting dominere ham (v.12). Paulus understreket deretter i v.13 at kroppen ikke er for hor, men for Herren. Paulus forklarer videre viktigheten av å utøve selvbeherskelse over sin egen kropp og ikke å bli dominert av synd; nemlig fordi kroppen tilhører Gud samt fordi at man blir ett med Gud i ånd (v.17).

Med det sagt blir man også ett kjød med prostituerte om man driver hor med en prostituert (v.16). Etterfulgt av denne forklaringen gir Paulus en formaning til menigheten om å holde seg langt borte fra hor, for den som driver hor synder mot sin egen kropp (v.18), mens annen synd er noe man begår utenfor sin egen kropp. Dette virker å antyde at korinterne er i uvisshet om at deres kropp er et tempel for Guds ånd og dermed ikke innser alvoret av hor som synd. Paulus understreker da at hor er en alvorlig synd begått mot ens egen kropp. Paulus understreker dette med synd mot sin egen kropp fordi kroppen tilhører ikke oss, men Gud, og er Den hellige ånds tempel. Tekstenheten

---

¹³⁴ David E. Garland, *1 Corinthians*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament (Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2003), 225.

¹³⁵ Ibid.

vår slutter med konklusjonen om at hensikten med kroppen vår er å bringe Gud ære, for man er kjøpt ved en pris og derfor ikke eier oss selv lenger (v.20).

Paulus nevner ordet $\sigma\omega\mu\alpha$, «legeme»¹³⁶ flere ganger i tekstenheten vår og vi kan ikke unngå å anslå at tyngdepunktet i tekstenheten har noe å gjøre med våres «legeme». De åtte gangene ordet $\sigma\omega\mu\alpha$ er omtalt i tekst-enheten vår er det omtalt i følgende forbindelse; 1) at $\sigma\omega\mu\alpha$ ikke er for hor men for Herren (v.13), 2) vårt $\sigma\omega\mu\alpha$ som Kristi lemmer (v.15), 3) å drive hor er å synde mot sin eget $\sigma\omega\mu\alpha$ (v.17), 4) Paulus spørsmål til menigheten om de ikke aner at deres $\sigma\omega\mu\alpha$, er Guds tempel og til slutt, 5) konklusjonen om at $\sigma\omega\mu\alpha$ er for å bringe Gud ære (v.20). Vår teologisk tyngdepunktet ligger i at kroppen vår, eller legemet vårt, er et hellig tempel for Den hellige ånd.

3.2.2.2 Vers 19a

A. Vet dere ikke at kroppen deres er et tempel for Den hellige ånd?

Vers 19a begynner med Paulus' spørsmål til menigheten: «Vet dere ikke at kroppen deres er et tempel for Den hellige ånd?». Verset starter med konjunksjonen η , som betyr «eller», og dette indikerer at verset 19a har sammenheng med tidligere versene og er en fortsettelse av disse. Det er ingen tvil om at vv. 12-20 er sammenhengende, men v.18 virker å være en konklusjon eller sammendrag av Paulus' uttalelsene i vv. 12-17; nemlig at hor er et synd man begår mot sitt eget *soma* og må derfor unngås (v.18). Ordet η avslører at menigheten neppe har unngått en slik synd. Paulus stiller spørsmåltegn ved menighetens uvisshet om deres *soma* å være Den hellige ånds tempel og spør dem derfor dette spørsmålet. Verset 19a er også en respons til v.18; at man skal unngå å gjøre synd mot sitt eget *soma*.

Som nevnt i tidligere kapittel 3.3.2.1 er ordet $\sigma\omega\mu\alpha$, omtalt åtte ganger i tekstenheten vår. Ordet er et gresk term og refererer til menneske eller dyrets legeme som et fartøy for ånden deres.¹³⁷ I NT refererer begrepet også til å være personens fartøy.¹³⁸ Ifølge leksikonet av Balz og Schneider, er

---

¹³⁶ Det greske ordet for «legeme» er $\sigma\omega\mu\alpha$ og er omtalt totalt åtte ganger i tekst-enheten vår; to ganger i v.13, en gang hver i v.15 og 16, to ganger i v.18 og en gang hver i v.19 og 20. (Telt opp i den greske bibelen, *Novum Testamentum Graece*, 28th ed., 2012).

¹³⁷ Horst Balz and Gerhard Schneider, *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol. 3 : Pagideyo-ophelimos* (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1993), 322.

¹³⁸ Ibid.

soma et felles fenomen for å referere både til menneskes og dyrenes kropp som et fartøy for ånden deres. Garland foreslår at *soma* ikke refererer til det menneskelige selvet, personligheten eller individualiteten, men til «kroppsligheten i menneskelivet».¹³⁹ Legemet eller kroppen vår er et sted hvor vi opplever liv, død, sykdom og seksualitet – kort sagt er kroppen, vår posisjon i naturens rike.¹⁴⁰ Garland hevder videre at når Paulus tok i bruk ordet *soma*, retter han oppmerksomheten mot kroppen deres og ikke til deres hele vesen.¹⁴¹ Med andre ord er *soma* kun en del av vårt «hele vesen», den delen hvor ånden utfører konkrete handlinger. I kristen kontekst vil kroppen være en base hvor synd opererer hos den vantro, mens Den hellige ånd opererer hos den troende.¹⁴² Paulus referering av vårt *soma* å være et tempel, *naos*, av Den hellige ånd, antydes det at kroppen vår er et sted for Den hellige ånd for å operere seg og gjennom den gjøre sine gjerninger. Det vil si kroppen er ikke den som styrer, men hva som er i kroppen som styrer. *Soma* er kun et kroppslighet uten personlighet, individualiteten og uten noe kraft til å utføre noe handling uten sin sjel.

Det andre begrepet som er viktig for å forstå verset vårt tydelig, er ordet *naos*. Her er *naos* et begrep omtalt i beskrivelsen av hvilken funksjon vårt legeme har for Den hellige ånd. Slik det er diskutert i kapittel 3.2.1, betegner *naos* tempel, mer spesifikt selve tempelbygget hvor Guds nærvær var. Paulus er klar over skjelningen i begrepene og brukte *naos* for å referere til kroppen vår som Den hellige ånds tempel. Med andre ord er kroppen vår er et tempel hvor Den hellige ånd bosetter seg i og har sitt nærvær i. Det at kroppen vår er Den hellige ånds tempel, betyr at kroppen vår er blitt en bolig for Den hellige ånd og det er Den hellige ånd som styrer kroppsligheten vår og gjøre sine gjerninger gjennom den.

I vår tekstenheten uttaler Paulus at troendes *soma*, legeme, er Den hellige ånds tempel mens i 1 Kor 3,16 bruker Paulus et annet uttrykk, «Guds tempel». Selv om Paulus bruker ulike uttrykk i disse versene er meningen den samme. 1 Kor 6,19 er en detaljert forklaring eller formulering av hva Paulus har uttalt kortfattet i 3,16. Paulus gir da en mer detaljert formulering av hvordan Gud bosette seg i de troende, det er gjennom Den hellige ånd. Gud har sin bolig og sitt nærvær hos hver enkelt troende, gjennom sin Ånd.

---

¹³⁹ Garland, *1 Corinthians*, 238.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

3.2.2.3 Vers 19b

B. Den hellige ånd er i dere

Paulus hevder spesifikt at Den hellige ånd, befinner seg i dem, ἐν ὑμῖν. Ikke «med» dere, eller «blant» dere, men «i dere», *en hymin*. Preposisjonen *en* med dativformen *hymin*, indikerer plassering eller sted.¹⁴³ Dette betyr at uttrykket indikerer hvor Den hellige ånd befinner seg i; det er ἐν ὑμῖν, «i dere», i en hver troende. 1 Kor 3,16 brukes et annet verb; οἰκεῖ (*oikei*), isteden for ἐστίν (*estin*), brukt i vårt vers, som betyr å «bo» eller «bosette seg i». Ordet stammer fra *oikos* som betegner hus eller familie¹⁴⁴ og uttrykket οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, «bor/bosetter seg i dere» tilsier Den hellige ånds nøyaktige tilstedeværelse.

1 Kor 3,16 og 6,19 til sammen understreker at Den hellige ånd «bor i oss», i vårt «legeme» eller vår «kropp». Den hellige ånd befinner seg ikke bare blant de troende, som om Den hellige ånd svever i luften, men «er», *estin*, i og «bor», *oikei*, i en hver troende. Paulus spesifiserer hva han mener med at vårt legeme er Den hellige ånds tempel, nemlig at Den hellige ånd bor i oss og gjør vårt legeme til sitt bosted slik Gud en gang hadde sitt nærvær i templet i Jerusalem.

3.2.2.4 Vers 19c

B. Den hellige ånd fra Gud

Paulus oppgir videre at Den hellige ånd, som bor i dem, er gitt dem av Gud; «som dere har fra Gud». Ordet *echete* stammer fra *echo*¹⁴⁵ som betegner ens besittelse og betyr da at Den hellige ånd tilhører de troende. Den Hellige ånd får man gjennom å tro på «sannhetens ord», *ton logos tes aletheias*, som er «evangeliet om...frelse», *to euangelion tes soterias* (Efe 1,13). Paulus hevder at Den hellige ånd er et segl for vår «forløsning» eller «frihet» som den norske versjonen oppgir, *apolytroisis* (Efe 1,14). Det greske ordet *apolytroisis* er et sammensatt ord av *apo* som er preposisjon; «fra», og substantivet *lytron*. *Lytron* stammer fra verbet *lyo* som betyr å «løse»¹⁴⁶ noen eller noe og substantivet *lytron* betegner «løsepenger».¹⁴⁷ Det sammensatte ordet betyr

---

¹⁴³ LSJ, s.v. ἐν.

¹⁴⁴ Balz et al., *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol 2*, 500.

¹⁴⁵ LSJ, s.v. ἔχω.

¹⁴⁶ LSJ, s.v. λύω.

¹⁴⁷ LSJ, s.v. λύτρον.

innløsning eller forløsning ved løsepenger. Dette betyr i verset vårt at de troende som har fått Den hellige ånd, har fått et segl for deres forløsning eller frigjørelse. Denne *apolytroisis*, er gitt gjennom Kristi blod, dvs. at Kristus betalte med sitt eget blod for å kjøpe oss fri fra all forbannelse slik at vi får velsignelse gjennom ham (Gal 3,13-14).

Formulert på en annen måte, er vi gitt Den hellige ånd på grunnlag av den nye pakten Kristus inngikk med sitt blod (Matt 26,28). Jesu uttalelsen i nattverden er uttrykt tydelig at dette blodet av hans er «paktens blod», τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης. Uttrykket viser til offerpraksisen som gjelder synd- og sonofferet og han fremstiller seg selv som et sonende offer. Paulus hevder å ha mottatt institusjonen av nattverden fra Jesus selv, som han overførte videre til menigheten (1 Kor 11,25). I 1 Kor 11,25 presiserte Paulus at denne koppen var den nye pakten i Kristi blod, τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι.¹⁴⁸ Vi er gitt Den hellige ånd som et segl for vår forløsning, på kostnad av Kristi blod som fører oss inn i den nye pakten i Kristi blod. Slik Guds nærvær var i templet på grunnlag av pakten mellom israelittene og Gud, har nå Gud sitt nærvær i oss på grunnlag av den nye pakten i Kristi blod.

3.2.2.5 Vers 19d

C. Dere er ikke deres egne

Grunnet at vi er kjøpt ved Kristi blod og er frigjort, tilhører vi ikke lenger til oss selv. Både *este* (2.pr., fler., pres., akt., ind.) og *heauton* (2.pr., gen., fler., pron.) som står i flertall, indikerer at Paulus taler til en hver troende i menigheten; «dere er ikke deres egne». I v.20 opplyser Paulus hvorfor vi ikke eier oss selv lenger, nemlig fordi vi er kjøpt ved en pris, *times*. Den hellige ånd som de troende fikk som et segl for sin forløsning, *apolytroisis*, indikerer at de troende er kjøpt ved en pris, nemlig av Kristi blod og derfor tilhører nå Kristus.¹⁴⁹

Paulus ser ut til å hente dette billedspråket fra slaveauksjonen som er kjent i byen Korint, som var et senter for slavehandel.¹⁵⁰ Selv om slavehandelen i dag er regnet et lovbrudd og sett negativ på,

---

¹⁴⁸ Hans Kvalbein, *Bibelverket : 2 : Fortolkning til Matteusevangeliet*. Vol 2. (Oslo: Nye Luther Forlag, 1990), 243.

¹⁴⁹ Garland, *1 Corinthians*, 238.

¹⁵⁰ Ibid.

på alle måter, var dette en vanlig handel i antikken hvor man betaler en viss verdi for en slave og eide slaven som en eiendom.¹⁵¹ På tross av negativiteten i ordet i dag, var dette et vanlig samfunnssystem i antikken og slavenes roller i antikken var annerledes enn det vi forstår i dag. Slavene i romersk tid levde også et anstendig liv og kunne ha en høy posisjon avhengig av ferdighetene deres.¹⁵² Det at Paulus brukte dette slaveri eksempelet i hans tid, ville dette ikke klinge absurd eller vondt i kristnes ører i Korint. Poenget med Paulus' uttalelse er at de troende i Korint er kjøpt ved en pris og derfor ikke eier seg selv lengre. Dette er en påminnelse om at de troende ikke kunne leve sitt liv ifølge deres begjær og vilje og heller ikke bruke kroppen deres til hor.

Paulus uttalelsen i v.20, om å bringe Gud ære i vårt legeme, *soma*, indikerer også at eierskapet som Paulus omtalte i v.19 omfattet også det fysiske og ikke bare det åndelige. Gud eier vår fysiske kropp som Han har kjøpt ved det dyrebare blodet av Kristus. Paulus' uttalelsen av vårt *soma* å være for Guds ære, fremkaller Paulus uttalelsen i Rom 12,1. I Rom 12,1 formanet apostelen de troende å fremstille legemet deres som et levende offer, hellig, ἅγιος og akseptabelt, εὐάρεστος for Gud. Denne beretningen uttrykker offerbilde i GT og gir forståelsen av vårt legeme som et tempel i en mer tilstrekkelig mening. Slik folk førte fram sine dyreofringer og matofringer i templet, skulle de troende i dag fremstille sitt eget legeme som en levende ofring for Gud. Det betyr ikke at vi er til å slakte vårt legeme, for Paulus taler om et «levende offer». Vi skal ofre Gud vårt legeme levende. Kroppen vår er hellig for vi tilhører Gud¹⁵³ og skal være akseptabelt slik offerdyrene i GT var akseptable ved at dyrene var uten lyte. Vi er ikke til å gi dyreofringer som er uten lyte, men fremstille vårt legeme som et akseptabelt offer. I Sam 15,22 uttalte Samuel at Gud ikke hadde behag i dyreofringer men i et lydige liv. Slik skadefrie offerdyrene fremstilte et offer som er akseptabelt for Gud, fremstiller vår lydighet et akseptabelt offer for Gud. Våres legeme er et akseptabelt offer ved at vi lever et hellig og lydige liv. Dette sier Paulus er en genuin og sann tilbedelse, λογικὴν¹⁵⁴ λατρείαν (Rom 12,1). Legemet vårt skal ikke brukes for hor, men til Guds ære gjennom å leve et hellig og lydige liv.

---

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Robert Garland, "Roman slavery : Who were the Roman slaves?," *The Great Courses Daily*. 30.desember 2020, <https://www.thegreatcoursesdaily.com/roman-slavery-who-were-the-roman-slaves/>.

¹⁵³ Øivind Andersen, *Fortolkning Til Romerbrevet*. Bibelverket. (Oslo: Lutherstiftelsen Lunde, 1972), 216.

¹⁵⁴ Louw-Nida, s.v. λογικός.

3.2.3 *Sammendrag*

Paulus fremhevet spesifikk at vårt legeme, *soma* er et tempel for Den hellige ånd. Paulus omtale av templet i 1 Kor 6,19, gjelder det individet som Den hellige ånds tempel, ikke det kollektivet. Bruken av entall, *to soma*, understreker også at Paulus henvender seg til hvert enkelt individ å være Den hellige ånds tempel. Det er kroppen vår – kroppen hvor vi opplever liv, død, sykdom osv. – som er templet for Den hellige ånd. *Soma* vårt er en base hvor Den hellige ånd opererer seg i oss og gjøre sine gjerninger gjennom kroppen vår.

Når Paulus omtaler *naos*, så mener han selve tempelbygget hvor Gud har sitt nærvær i. *Naos* omfatter ikke for Paulus alle tempelarealer, men kun selve tempelbygget hvor Gud har lovet å ha sitt nærvær – nærmere bestemt i Det aller helligste. Grunnen til at legemet vårt er Den hellige ånds tempel, er fordi Den hellige ånd er i oss (v.19b) som vi fikk av Gud på grunnlag av prisen Kristus betalte med sitt blod. Vår kropp er blitt et tempel, et bygg hvor Den hellige ånd har sitt permanente nærvær. Dvs. Guds nærvær er i oss i enhver tid, ikke bare i et bestemt tid. Slik Guds nærvær i templet var et resultat av pakten Gud og israelittene inngikk, er Guds nærvær i oss, et resultat av den nye pakten Kristus inngikk med sitt eget blod. Legemet vårt er også blitt et tempel hvor vi ofrer Gud vårt eget legeme som et levende offer.

Gud har sitt nærvær, ikke i menneskebygde tempel, men i kroppen vår som Han har kjøpt med Jesu blod og har valgt å ha sitt nærvær gjennom sin Ånd. Guds nærvær er flyttet fra menneskebygde tempel til vårt *soma*, som Gud selv har kjøpt ved en pris.

3.3 Eksegese av 1 Tim 3,15

3.3.1 *Teksten*

ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῆς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας.

3.3.1.1 Oversettelsen

«men slik at hvis jeg er forsinket, har du visst hvordan en er nødt å oppføre seg i Guds hus, som er levende Guds menighet, sannhetens søyle og støtte.»¹⁵⁵

3.3.1.2 Nærkontekst

Kapittel 3 inneholder forskrifter og kvalifikasjoner for ledere i menighet som tilsynsmenn, ἐπισκοπή, (vv.1-7) og diakoner, διάκονος (vv.8-13). Etter å ha nevnt kvalifikasjonene som tilsynsmenn og diakoner burde egne seg, hoppet Paulus over til et nytt tema hvor han uttrykket sitt ønske om å komme til Timoteus (v.14). Grunnen til Paulus skrev en slik instruksjon til Timoteus var for at Timoteus skulle ha kjennskap til hvordan en burde oppføre seg i Guds *ekklesia*, slik at Timoteus kunne bruke instruksjonen om Paulus skulle være forsinket. Det virket som om Paulus ikke ville trengt å sende et slik brev om han var sikker på å være i Efesos i tide. V.16 er trolig fra et tidlig dikt eller salme som innholdsmessig er kristologisk. Vv.14-16 er innholdsmessig annerledes enn resten av kapittelet og skiller seg ut som egen tekstenhet. Fra v.14 begynner Paulus å snakke om et annet tema som ikke inngår i vv.1-13. Vv.14-16 inneholder Paulus sitt personlig ønske å komme til Timoteus og hans begrunnelse for sendingen av en slik instruksjon til Timoteus.

3.3.1.3 Fjernkontekst¹⁵⁶

1 Timoteus brev består kun av seks kapitler og kan deles opp i to hoveddeler hvor den første delen (A) er rettet mot menigheten samt ledere mens den andre delen (B) er rettet mot Timoteus.

I. INNLEDNING (1,1-2)

II. INNHOLD A (1,3-3,16)

- a.** Instruksjon for tilbakevising av falsk lære (1,3-20)
- b.** Instruksjon om bønn (2,1-15)
- c.** Kvalifikasjoner for biskoper og diakoner (3,1-13)

---

¹⁵⁵ Studentens oversettelse.

¹⁵⁶ I. Howard Marshall, Philip H. Towner, John Adney Emerton, C.E.B. Cranfield, and G. N. Stanton. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles* (Edinburgh: T.&T. Clark, 1999), ix-x.

- d. Menigheten og mysteriet av troen (3,14-16)

III. INNHOLD B (4,1-6,21a)

- a. Timoteus ansvar som en forkynner (4,1-16)
- b. Håndtering av ulike grupper i menigheten (5,1-6,2a)
- c. Sann og falske lærere (6,2b-21a)

IV. KONKLUSJON (6,21b)

3.3.1.4 Oppbygning

Tekstenheten vår 1 Tim 3,14-16 kan inndeles slik;

1. Paulus´ hensikt med brevet (v.14-15)
2. Salme om Kristus (v.16)

Jeg inndeler mitt utvalgte verst 1 Tim 3,15 slik;

- A. «Guds hus, som er levende Guds menighet» (v.15a)
- B. «Sannhetens søyle og støtte» (v.15b)

3.3.2 Detaljsegese av vers 15

3.3.2.1 Overblikk

1 Timoteus brev er et av de brevene som, fra 1700-tallet, er regnet inn under sjageren «pastoralbrev».¹⁵⁷ Timoteus ble oppmuntret til å være igjen i Efesos slik at han kunne forhindre enkelte som forkynte en annen lære (v.3). Brevet inneholder også Paulus´ instruksjoner til Timoteus om å bli en effektiv tjener av Gud, spesielt mot jødiske kjetteri.¹⁵⁸ Timoteus var Paulus´ nærmeste medarbeider og ifølge 1 Tim 1,3 har han en rolle som leder i menigheten i Efesos.¹⁵⁹ Situasjonen i Efesos er omgitt av vranglære i menigheten, av menighetens egne medlemmer som Hymeneus og Aleksander (1,19-20). Brevet inneholder for det meste av advarsler mot vranglære

---

¹⁵⁷ Hvalvik, *Den Store Fortellingen*, 329.

¹⁵⁸ Peter Gorday and Thomas C. Oden, *Ancient Christian Commentary on Scripture : 9 : New Testament Colossians, 1-2 Thessalonians, 1-2 Timothy, Titus, Philemon*. Vol 9. (Fitzroy Dearborn, 2000), 129.

¹⁵⁹ Ibid.

(1,3-11; 4,1-5; 6,3-10), instruksjoner og oppmuntring rettet mot Timoteus som individ (1,12-20; 4,6-16; 6,11-20) og til menigheten (2-3,13; 5-6,2).

Vår tekst-enhet (3,14-16) inneholder hverken forskrifter eller instruksjoner. Tekst-enheten består kun av Paulus sitt ønske å komme til Timoteus og begrunnelse for hvorfor han skriver de instruksjonene han gjør i brevet. Hensikten med instruksjonene er å la Timoteus vite hvordan en skal oppføre seg i Guds *oikos* slik at Timoteus kan gi dette videre til menigheten. Tekst-enheten avsluttes med en kristologisk hymnisk avsnitt (v.16). Det ser ut til at det Paulus er mest opptatt av, er vranglære i menigheten og hans nød om ordne opp i dette gjennom å gi instruksjoner til Timoteus når han selv ikke kunne være i Efesos der og da. Teologisk tyngdepunktet i tekst-enheten vår omhandler den rette oppførselen i Guds *oikos*.

3.3.2.2 Vers 15a

A. «Guds hus, som er levende Guds menighet»

Paulus uttaler her *oiko theou*, som jeg velger å oversette slik: «Guds hushold» og som omfatter alle tilhørende i huset (kap.3.2.2). Videre spesifiserer Paulus hva han mener med Guds *oikos*; det er en levende Guds *ekklesia* – en forsamling av de troende. Det understrekes igjen at Paulus taler i betydningen av Guds «hushold/familie» og ikke i betydningen av et bygg eller institusjon. Paulus oppga instruksjoner til Timoteus om hvordan en er nødt til å oppføre seg i Guds hushold slik at Timoteus kan overføre dette videre til menigheten samt å rette opp om noen oppførte seg utenfor hva som er foreskrevet. Denne instruksjonen omfatter alle forskrifter og instruksjoner som Paulus nevner i hele brevet. Paulus instruksjoner til ledere og ulike grupper i menigheten avslører at instruksjonene omfatter de troendes personlige liv, men også livet utenfor menighets forsamling. Paulus krevde f.eks. at tilsynsmenn og diakoner kun har vært gift en gang (3,2) og at de er i stand til å styre sitt eget hushold for at de kunne styre Guds hushold (3,5). Til unge enker gir Paulus instruksjoner om å gifte seg på ny og ha unger (5,14). Paulus' instruksjoner for den riktige oppførselen i Guds menighet, må forstås i en bredere forstand hvor det også inkluderer de troendes liv utenfor menighets forsamling, eller gudstjeneste som vi er vant å kalle i dag. Dermed betraktes uttrykket Guds hushold også i et bredere forstand og inkludere ens liv utenfor menighets

forsamling. Uttrykket *oiko theou* fremkaller også et kjent begrep i evangeliene; *ton oikon tou theou*, «Guds hus» som refererer til templet i Jerusalem.

1) *Ton oikon tou theou* og Paulus' *oiko theou*

Paulus bruk av uttrykket *oiko theou* i 1 Tim 3,15 henviser et kjent begrep i GT og evangeliene. I LXX er *oikos theou*, det vanlige navnet på Israels helligdommen i Jerusalem og det brukes også i NT, Mark 14,58, Mt 12,6.¹⁶⁰ Uttrykket «Guds hus» i NT, *ton oikon tou theou* – alltid med artikkelen både for *oiko* og *theou* – refererer til templet i Jerusalem og *bayit elohim* i GT refererer til helligdommen i Jerusalem (Dan 1,2; 5,3; Neh 13,9; 1 Krøn 6,48; 9,13; 2 Krøn 36,19). I evangeliene er uttrykket mest omtalt av Jesus selv med henvisning til templet i Jerusalem (Matt 12,4; Mark 2,26; Luk 6,4). Selv om uttrykket er et kjent begrep i NT er dette fraværende i Paulus' uttalelser. Paulus' mest brukte begrep for tempel er *naos*, og har ikke noen gang uttalt *oikos* i referansen til templet.

Min vurdering er at Paulus' uttrykk i 1 Tim 3,15 ikke er i billedlig tale om tempel selv om det kan forstås slik.¹⁶¹ Grunnlaget for argumentasjonen min er for det første at uttrykket, *ton oikon tou theou* eller å bruke *oikos* for å referere til templet er fremmed hos Paulus. Om Paulus skulle hen vise til den kristne forsamlingen og erstatte Jerusalem tempel, ville han valgt *naos* fremfor *oikos*. Videre skiller uttrykkene fra hverandre; det vanlige uttrykket for Jerusalem tempel er *ton oikon tou theou*, mens Paulus omtaler uten artikler, *oiko theou*. Dette betyr ikke at jeg utelukker Paulus' omtaler av den kristne forsamlingen som å være tempel eller å erstatte templet i Jerusalem.

2) *Oiko theou* som Guds hushold

Uttrykket *oiko theou* i 1 Tim 3,15 er forstått i betydningen av Guds hushold.¹⁶² Paulus' henvisning til de troende (i Efesos) som Guds hushold eller Guds familie er ikke et uvanlig uttrykk. Israelittene har fra GT en tradisjon å kalle sin neste israelitt for «bror» for de er etterkommere av Abraham og

---

¹⁶⁰ Martin Synnes, *Vakthold om «den skjønne skatt» : (he kale paratheke) Innføring i pastoralbrevene og kommentar til første Timoteus* (Luther forlag A/S, Oslo 1996), 175.

¹⁶¹ Marshall et al. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, 507.

¹⁶² *Ibid.*, 508.

han adresseres som «far» av israelittene i NT (Joh 8,33-39). Disiplene adresserer også andre jøder «brødre», ἀδελφοί, *adelfois* (Apg 13,26; 13,38; 2,37; 7,2). Vi ser også at Jesus kalte sine disipler for «mine brødre», *tois adelfois mou* (Matt 28,10; Joh 20,17).¹⁶³ Jesus utvider uttrykket og inkludere alle som gjør Fars vilje til å være hans «bror», *adelfos*, «søster», *adelfe* eller «mor», *meter* (Matt 12,50).

Paulus i sine uttalelser i brevene adresserer både jøder (Apg 13,26; 23,5;) og ikke-jøder for «brødre» (Rom 1,13; 14,15; 1 Kor 1,10; 2,1). I de sistnevnte tilfellene skrev Paulus «brødre» da han adresserte hele menigheten (Rom 1,13; 8,12; 1 Kor 1,10; 2,1; Kol 1,2; 4,15; 1 Tim 4,6). Han oppmuntret også de enkelte troende i menigheten å være hverandres brødre, ó ἀδελφός σου (Rom 14,15; 14,21). For Paulus er uttrykket «brødre» tilsvarende å adressere menighet. Paulus' bruk av *adelfos* er ikke avgrenset kun for å adressere tilhørighet i en religiøs gruppe eller kolleger,¹⁶⁴ men i den forstand å tilhøre en familie.

Grunnlaget for å kalle en annen troende for «bror» er for det første grunnet hva Jesus har gjort. Paulus uttaler at en annen troende er en som Jesus døde for (Rom 14,15). Det er på grunnlag av hva Jesus har gjort på korset at de troende tilhører Guds familie og derfor kaller hverandre «bror». Paulus omtaler også Jesus som den førstefødte av alle andre brødre (Rom 8,29), dvs. at Jesus selv er vår bror. Det er også ved Den hellige ånd at vi kaller Gud «Far», πατήρ, og Den hellige ånd vitner med vår ånd at vi er Guds barn, τέκνα θεοῦ (Rom 8,16). Paulus fortsetter videre; «og hvis barna...», εἰ δὲ τέκνα, er vi også Guds arvinger, κληρονόμοι θεοῦ, og Kristi medarvinger, συγκληρονόμοι Χριστοῦ (Rom 8,17). Dette indikerer tydelig at vi tilhører Guds familie på samme måte som en blodrelatert familie, og vi har dermed del i Guds arv. Kort sagt adresserer Paulus Guds menighet for «brødre» og de enkelte i menigheten å være «brødre» med hverandre for vi tilhører samme Far på grunnlag av hva Jesus har gjort og vi gjennom Den hellige ånd, kaller Gud «Far».

---

¹⁶³ Med oppmerksomhet på at dette er kun uttalt etter Hans oppstandelse.

¹⁶⁴ Marshall et al. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, 548.

3.3.2.3 Vers 15b

B. «Sannhetens søyle og støtte» (v.15b)

Ekklesia av vår levende Gud er «sannhetens søyle og støtte». Bokstavelig talt betegner στῦλος en søyle som støtter en bygning.¹⁶⁵ Substantivet ἐδραῖωμα kommer fra adjektivet ἐδραῖος, som beskriver noe som er «stødig», «fast» og «urokkelig».¹⁶⁶ Det virker ikke som Paulus omtalte *hedraioma* i den forstand at det er «fundament» eller «grunnlag», slik Howard og Marshall tolker det.¹⁶⁷ *Hedraioma* er kun omtalt en gang og det er i 1 Tim 3,15 mens adjektivet *hedraios* er omtalt tre ganger av Paulus (Kol 1,23; 1 Kor 7,37; 15,58). I alle disse tre tilfellene er *hedraios* omtalt med henvisning til å være «grunnfestet i troen» (Kol 1,23), å «stå fast i hjertet» (1 Kor 7,37) og å «være faste i Herrens gjerning» (1 Kor 15,58). Alle begivenhetene beskriver «standhaftighet» eller «fasthet», men ikke for å vise til «grunnlag» eller «fundament». *Hedraioma* vil være fornuftig å tolke tilsvarende en «støtte», fremfor «fundament», som holder fast sannheten. Paulus kan heller ikke mene å referere *ekkklesia* å være et «fundament» for sannhet, for Kristus er fundamentet ifølge Paulus (1 Kor 3,11). Begrepet for «fundamentet» er *themelios*, θεμέλιος (står f.eks. i 1 Kor 3,11) og ikke *hedraioma*.

I Ef 2,20 uttalte også Paulus at Guds hushold er bygget på apostlenes og profetenes fundament, *themelios*. Dette betyr absolutt ikke at Paulus refererer til apostlene og profeter som fundamentet menigheten er bygget på. Det vil være i strid med hva Paulus uttalte i 1 Kor 3,11; «ingen kan legge en annen grunnvoll (*themelios*) enn den som er lagt, det er Jesus Kristus». Ikke noen gang har Paulus omtalt seg selv som fundament for menigheten. Uttalelsen i Ef 2,20 må forstås i den forstand at apostlene og profetene la fundamentet, dvs. at de forkynte sannheten om Kristus og på den sannheten er menigheten grunnlagt, ikke at de selv er fundamentet eller grunnlaget menigheten er bygget på.

Ekklesia er heller ikke selve sannheten, men en støtte som holder og bærer sannheten. Denne sannheten er Kristus, en bekjennelse som Peter uttalte gjennom Guds åpenbaring; «Du er Messias,

---

¹⁶⁵ Ibid., 510.

¹⁶⁶ Louw-Nida, s.v. ἐδραῖος.

¹⁶⁷ Marshall et al. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, 511.

den levende Guds Sønn» (Matt 16,16). Da Jesus uttalte at han ville bygge sin *ekklesia* på denne klippen (Matt 16,18), pekte han på sannheten Peter bekjente gjennom Guds åpenbaring. Det er på denne klippen, sannheten, at Jesus skulle bygge sin menighet som «dødsrikets porter ikke skal få makt over». Menigheten bygger på sannheten om Kristus som er urokkelig og som døden ikke kan ha makt over eller seier over. *Ekklesia*, de troende, som er bygget på sannheten om Kristus har rollen å være en søyle som støtter sannheten. Å være en søyle som støtter sannheten betyr ikke at sannheten trenger et forsvar slik at den forblir sann. Guds sannhet behøver ikke forsvar for den vil vare til evig tid (Matt 24,35; Mark 13,31; Luk 21,33). Betydningen med å være søyle som støtter sannhet er å bære og holde sannheten slik at verden kan høre den og komme til tro. De troende bærer og holder sannheten gjennom å bekjenne sannheten med ord og handling. Det er heller ikke tilfeldigvis at Paulus i v.16 siterer en kristologisk hymne hvor den bekjenner om Kristus. Kristus var:

«Åpenbart i kjød,
rettferdiggjort i ånd,
sett av engler,
forkynt blant folkeslag,
trodd i verden,
tatt opp i herlighet.»
(1 Tim 3,16)

3.3.3 *Sammendrag*

Paulus omtaler *oikos* primært med referanse til hus i «hushold/familie»-forstand. I vår tekstenhet er begrepet omtalt også i betydningen av «hushold/familie». *Oikos* i hushold-forstand omfatter alle tilhørere i huset, dvs. til og med slaver og tjenere. Årsaken til hvorfor Paulus ikke virker å referere til *oikos* i bygning-forstand, er at Paulus omtaler primært hunkjønnsordet *oikia*, når han refererer til en bygning. I 1 Tim er *oikos* primært benyttet med henvisning til familie, og det er flere tilfeller i samme kapittel hvor Paulus omtaler *oikos* på denne måten (1 Tim 3,4; 3,5; 3,12).

Uttrykket *oikos theou* er et kjent uttrykk for templet i Jerusalem; *ton oikon tou theou*. Selv om begrepet er et kjent begrep i NT, er dette fraværende hos Paulus. Han bruker *naos* i sin henvisning til tempel, og ikke *oikos*. Paulus' bruk av uttrykket *oiko theou* refererer da til den kristne

forsamlingen i familie forstand, og ikke i billedlig tale om tempel. Paulus indikerer videre at denne *oiko theou* er *ekklesia theou*, Guds menighet. Dette antyder at Paulus bruk av *ekklesia* aldri refererer til et bygg, men selve forsamlingen av de troende. Denne Guds menighet er sannhetens søyle og støtte. Dette betyr at *ekklesia* er en søyle som bærer sannheten gjennom å bekjenne sannheten om Kristus, og å være vitner for Kristus i verden. *Ekklesia* er ikke selve fundamentet eller sannheten, men er bygget på fundamentet som er sannheten om Kristus.

3.4 *Ekklesia* i Paulustekstene

3.4.1 *Ekklesia* som «borgerlig forsamling»

Park argumenterer i sin doktorgradsavhandling, *Paul's Ekklesia as a Civic Assembly*, for at Paulus' omtale av *ekklesia* er i betydningen av «borgerlig forsamling» hvor de troende da er beskrevet som «*honorable citizens in an ekklesia*». ¹⁶⁸ Park hevdet sterk også hvor synlig politisk billedlig tale av den kristne forsamlingen er bevitnet i Paulusbrevene. ¹⁶⁹ Paulus' uttalelsen i Ef 2,19 bekrefter også sterk denne forståelsen av *ekklesia* å være borgerlig forsamling; «dere er de helliges medborgere (συμπολίτης)...». ¹⁷⁰

Etter mitt syn vil det ikke være feil å forstå *ekklesia* i betydningen av en borgerlig forsamling, for Paulus skriver ofte om Kristi rike, et rike hvor Kristus er kongen. Å forstå *ekklesia* i betydningen av borgerlig forsamling, virker å være paulinsk når Paulus selv taler om Guds rike (1 Kor 15,20-28.50; Rom 14,17) eller Sønnens rike, *ten basileian tou hiou* (Kol 1,13). I alle disse begivenhetene (1 Kor 15,20-28.50; Rom 14,17; Kol 1,13) omtaler Paulus Guds rike eller Sønnens rike å være nåværende og ikke i eskatologisk tone. I Kol 1,13 uttaler Paulus slik; «Han er den som fridde oss ut av mørkets makt og satte oss over i sin elskede Sønns rike.» Dette indikerer at de troende lever nå i Sønnens rike etter å være fridd ut av mørkets makt. Paulus omtale av Kristus å herske, *basileuo*, inntil alt er under hans autoritet (1 Kor 15,25) avslører at det er noe som foregår nå. *Basileuo* kommer fra *basileus* som betyr konge, og *basileuo* er en verbform for *basileus*, og betyr å «herske» eller å «herske som en konge». ¹⁷¹ Kristus hersker da som en konge i sitt riket i et åndelig

---

¹⁶⁸ Park, *Paul's Ekklesia as a civic assembly*, 124.

¹⁶⁹ Ibid., 104.

¹⁷⁰ Ibid., 133.

¹⁷¹ Louw-Nida, s.v. βασιλεύω.

realm som han en dag – når døden er tilintetgjort – skulle overgi riket tilbake til Gud, Faderen (1 Kor 15,25-26). Siden Guds rike og Sønnens rike er noe Paulus selv uttaler om, bekrefter dette at menigheten også kan forstås i borgerlig forsamling når Kristus er herskeren i sitt eget rike hvor alle de troende tilhører i riket og er adressert medborgere, συμπολίτης, *sympolites* (Ef 2,19).

Selv om begrepet *ekklesia* er et politisk fenomen, er Guds *ekklesia* annerledes enn den gresk-romerske politisk samfunn. I gresk-romersk *ekklesia* ligger autoriteten hos folket, dvs. folket stemmer selv deres leder for en viss tid.¹⁷² I Guds *ekklesia* er Kristus hode (Kol 1,18), og alle troende er Hans lemmer (Ef 5,23; Kol 1,18) og underordnet Kristus (Ef 5,24). Å være hode indikerer at Kristus har autoriteten i sin *ekklesia* hvor han innsetter apostler og profeter til å bygge opp Hans menighet (1 Kor 12,28; Ef 4,12). De første troende valgte selv ledere i menigheten (Apg 6,3-6), men Gud innsatte dem i den forstand at Han kalte dem og ga dem Den hellige ånds gaver for å utruste dem til tjenesten i Hans menighet (Ef 4,12). Det er gjennom disse Åndsgavene; apostel, profet, lære osv. at menigheten er bygget opp. Indirekte betyr dette at Gud styrer og bygger opp sin *ekklesia* gjennom sin Ånd.

Det at Kristus er menighetens hode, betyr heller ikke at han styrer som en tyrann. I Matt 18,19-20 sier Jesus at Gud ville gi alt, dersom to troende blir enige om noe i bønn. Dette indikerer at Gud ikke fastholder makten alene men deler makten sin med de troende, borgerne i Hans *ekklesia*. Alt som de troende ber om i enighet, vil Gud oppfylle og denne enigheten indikerer vårt samtykke for at Gud kan gjøre sine gjerninger. Selv om Gud er den som innsetter og utrufter sine ledere i *ekklesia*, er det fortsatt visse ting Gud kun vil gjøre med vår samtykke.

3.4.2 Ekklesia som Kristi kropp

Paulus henviser også til *ekklesia* som Kristi kropp; «...for hans legeme, som er menigheten» (Kol 1,24). Paulus' omtale av menighet som Kristi kropp kan vi finne flere steder i Efeserne- og Kolosserbrevet (Ef 1,23; 3,6; 4,4.12; 5,23.30; Kol 1,18.24; 2,17.19; 3,15)¹⁷³ og de troende blir omtalt som hans lemmer (1 Kor 12,27; Rom 12,4). Menigheten er ikke Kristi kropp i bokstavelig,

---

¹⁷² Park, *Paul's Ekklesia as a civic assembly*, 7-8.

¹⁷³ Harald Hegstad, *Den Virkelige Kirke : Bidrag Til Ekklesiologien* (Tapir Akademisk Forl, 2009), 25-26.

biologisk forstand men omtales her metaforisk.¹⁷⁴ Uttalen avslører hvilket forhold Kristus og menigheten har; for det første at de troende er en med Kristus (1 Kor 6,17; Rom 12,5), og for det andre at vi som Kristi lemmer har relasjon med hverandre (Rom 12,5). Med andre ord har de troende felleskap med Gud samt fellesskap med hverandre.¹⁷⁵

De troende er en med Kristus ved at vi som Kristi lemmer individuelt er forenet med Kristus, *kollomenos to kurio*, og blir en ånd med Kristus, ἐν¹⁷⁶ πνεῦμά ἐστιν (1 Kor 6,17). Ikke «en i Kristus» eller «en med Kristus», men presis «en ånd» med Kristus. Likesom den som forener seg med en prostituert er blitt «en kropp» med henne, ἐν σῶμά ἐστιν (1 Kor 6,16), er de som forener seg med Kristus, er «en ånd» med Kristus. Selv om vi troende er mange og med ulike bakgrunner (1 Kor 12,12-13), er det Gud som satte oss sammen til en kropp, som er Kristus, gjennom at vi er døpt ved en Ånd (v.13).

De troende er også hverandres lemmer, καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη (Rom 12,5). Dette verset er utfordrende å oversette men betydningen er at vi som individuelle lemmer av Kristi kropp, også har en relasjon med andre lemmer på Kristi kropp, for vi er døpt med en Ånd inntil en kropp (1 Kor 12,12-13). Dette er viktig for å forstå betydningen av *ekklesia*. Om vi som individer kun har relasjon med Kristus ved å være hans lemmer individuelt, og ikke med andre lemmer på hans kropp, vil forsamling, *ekklesia*, ikke være nødvendig. Paulus hevder også at kroppen ikke består bare av et lem, men av mange (1 Kor 12,14) og at det er dette kollektivet som utgjør en *ekklesia*, ikke et individ. At vi er Kristi lemmer, forutsetter også at vi som lemmer har relasjon med hverandre og derfor kan vi ikke lukke oss for denne relasjonen. Vi har en så sterk relasjon med hverandre at; «Om et lem lider, da lider alle lemmene med. Og om ett lem blir hedret, da gleder alle lemmene seg med» (1 Kor 12,26).

Det er med en hensikt at vi er lemmer av Kristi kropp som er *ekklesia* og lemmer med hverandre. Hensikten er for det første for å bygge opp *ekklesia* (Ef 4,12; 4,16; 1 Kor 14,12) og for det andre å bygge opp hverandre (1 Tess 5,11; Ef 4,15.29; Rom 15,2) og for det tredje for å vokse opp til et

---

¹⁷⁴ Ibid., 28.

¹⁷⁵ Ibid., 87.

¹⁷⁶ *en* her er tallet *eis*, «en».

hellig tempel i Kristus (Ef 2,21-22). I Ef 4,12-13 sier Paulus at Kristus har; «gitt noen til apostler, noen til profeter, noen til evangelister, noen til hyrder og lærere, for at de hellige kunne bli gjort i stand til tjenestegjering, til oppbyggelse av Kristi legeme, inntil vi alle når fram til enhet i tro på Guds sønn og i kjennskap til ham, til manns modenhet...» Dette gir en klargjøring av hensikten med *ekklesia* og hvorfor Gud bygger Hans *ekklesia*. Det er Guds vilje at *ekklesia*, Kristi kropp, skal bygges opp og til det har Han utrustet sine tjenestemenn. Det er ved hjelp av de gavene Gud har gitt til sine tjenere at *ekklesia* blir bygget opp, οἰκοδομέω (*oikodomeo*). *Ekklesia* skal bygges opp inntil vi alle når fram til enhet i tro og i kjennskap til Kristus. Hensikten med *ekklesia* er at de troende bygges opp til å være forent i tro, forblir en i Kristus og vokse i kjennskap til Jesus.

Med det sagt betyr ikke dette at oppbyggelse og enhet i *ekklesia* ligger kun på apostlers eller evangelisters skulder, men er også enhver troendes ansvar (Ef 4,15).¹⁷⁷ De troende i *ekklesia* skal bygge hverandre opp gjennom å tale oppbyggende ord til sin neste (Ef 4,29). Denne *oikodomeo* betegner også det å «styrke» og «to increase the potential of someone or something».¹⁷⁸ De troende skal altså styrke hverandre slik at vi vokser til vårt fulle potensialet. I Ef 4,13 sier Paulus at Gud innsetter sine tjenere for at vi skal vokse til modenhet og dermed befaler han de troende om å ikke forbli småbarn, νήπιος, *nepios* som bare blir kastet omkring av all lærdoms vind. Det motsatte av å bli kastet omkring av all slags lærdom vi hører, vil være da å stå fast i Guds sannhet slik at vi blir urokkelige om det er andre lærdommer der ute. Det er sammenhengende med det Paulus sier i v.15 at vi vokser opp til Kristus som er menighetens hode gjennom at vi taler sannhet i kjærlighet.

3.4.3 *Ekklesia som et hellig tempel*

Den tredje hensikten jeg finner med *ekklesia* er for å vokse opp til et hellig tempel i Kristus (Ef 2,21-22). Apostelen Paulus har ikke noen gang direkte henvist til *ekklesia* som Guds tempel. Men i Ef 2,21-22 antyder Paulus indirekte at *ekklesia* er Guds tempel hvor Guds nærvær er. Omtalen av templet her kontrasterer fra omtalen av templet 1 Kor 3,15 og 6,19. I Ef 2,21-22 uttaler Paulus det slik; «I ham blir hele bygningen føyd sammen og vokser til et hellig tempel i Herren. I ham

---

¹⁷⁷ Jeffrey A.D. Weima *1-2 Thessalonians*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. (Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2014), 372.

¹⁷⁸ Louw-Nida, s.v. οἰκοδομέω. (Anbefales å søke sidetallet 74.15 på Logos).

blir også dere, sammen med de andre, bygd opp til en Guds bolig i Ånden». Det forutsettes at de troende er føyd sammen, συναρμολογουμένη, i Kristus, ἐν κυρίῳ. πᾶσα οἰκοδομή, enhver bygning, dvs. hvert enkelt individ av troende som allerede er Guds tempel, er føyd sammen og vokser til å bli et hellig tempel i Kristus. Det vil si at en hver troende må være villig til å bli føyd sammen i Kristus, komme sammen som *ekklesia* og vokse til et hellig tempel i Kristus $\nu\acute{\alpha}\nu\ \alpha\gamma\iota\omicron\nu\ \acute{\epsilon}\nu\ \kappa\upsilon\rho\acute{\iota}\omega$. Med andre ord er enhet i *ekklesia* essensielt for at de troende kan føyes sammen til et hellig tempel i Kristus.

Dette kontrasterer Paulus' uttale om de troendes legeme som Den hellige ånds tempel. I 1 Kor 3,16 er de troende Guds tempel ved at Den hellige ånd er i oss og har sin bolig i oss, $\tau\omicron\ \pi\nu\epsilon\tilde{\upsilon}\mu\alpha\ \omicron\iota\kappa\epsilon\tilde{\iota}\ \acute{\epsilon}\nu\ \acute{\upsilon}\mu\tilde{\iota}\nu$. Det er ikke ved at de troende forener seg selv i Den hellige ånd at de blir et tempel for Guds nærvær. I 1 Korinterne er de enkelte troende, hver for seg, Guds tempel uavhengig av andre og uavhengig av å være føyd sammen i Kristus. Selv om Paulus' uttale i Ef 2,21-22 virker å lyde synonymt med 1 Kor 3,16 og 6,19, er det fortsatt noen nyanser i uttrykkene. I Efeserne forutsettes det at de troende er føyd sammen i Kristus og vokser til å bli et hellig tempel for Guds nærvær. Paulus uttaler ikke eksplisitt at *ekklesia* er Guds tempel men at man vokser til å bli et hellig tempel ved at de troende er føyd sammen i Kristus.

Formålet med å vokse til å bli et hellig tempel er Guds nærvær. Slik Guds nærvær også er i den enkelte troende, er Guds nærvær også i *ekklesia*. Ef 2,21-22 antyder at vårt kollektiv i Kristus, skaper et sted for Guds nærvær. Gud er ikke bare tilstede hos individet, men også i forsamlingen når de troende kommer sammen som *ekklesia*. Jesu uttale i Matt 18,20 indikerer nemlig dette; «For hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem». Indirekte er *ekklesia* også et tempel for Guds nærvær slik enhver troende også er et tempel for Guds nærvær.

3.4.4 Sammendrag

I tillegg til at menighet er forstått i familie-forstand (1 Tim 3,15), ser vi at menighet også er forstått på ulike måter i Paulustekstene. Først og fremst kan menighet forstås i «borgerlig forsamling»-forstand, hvor de troende er adresserte borgere slik en tilhører en nasjon eller et rike. Paulus' uttalelser om Guds rike eller Sønnens rike støtter også menighetsforståelsen i betydningen av

borgerlig forsamling. Gud lar sin Sønn være over all ting og herske over alt inntil den siste fienden er seiret over (1 Kor 15,25-27). Derfor er det ikke urimelig å forstå menighet også i borgerlig forstand når Kristus har et rike hvor han hersker som en konge. Ef 2,19 understreker også denne forståelsen når de troende er adressert som «medborgere», συμπολίτης, *sympolites*. Selv om *ekklesia* er forstått i betydningen av borgerlig forsamling, kontrasterer dette fra en verdslig regjering. Kristus styrer ikke som en tyrann, men deler makten sin med borgere i hans rike og virker kun i samtykke med borgerne om visse ting. I Guds *ekklesia* ligger ikke autoriteten hos folket, men i Kristus og det er Kristus som styrer gjennom sin Ånd. Han innsetter sine tjenere, utrustrer dem med Den hellige ånds gaver slik at de er i stand til å kunne styre og bygge opp hans menighet.

For det andre er menighet også forstått å være Kristi kropp (Kol 1,24) hvor Kristus selv er hodet (Kol 1,18) og de troende hans lemmer (1 Kor 12,27; Rom 12,4). De troende som individuelt er lemmer av Kristus som blir føyd sammen og er en ånd med Kristus. De troende er også hverandres lemmer, noe som indikerer at vi har relasjon med hverandre og er også ett med hverandre. Hensikten med å være Kristi lemmer er for det første å bygge opp hverandre og for det andre bygge opp Guds menighet. Vi bygger hverandre opp gjennom (1 Tess 5,11; Ef 4,15,29; Rom 15,2) å tale oppbyggende ord til vår neste og Guds menighet er bygget opp gjennom tjenere som Gud har innsatt i menigheten (Ef 4,12-13).

For det tredje er også menighet forstått å være tempel for Guds nærvær (Ef 2,21-22). Selv om Paulus eksplisitt ikke henviser til menighet som et tempel, har han indirekte hevdet at de troende er føyd sammen i Kristus og vokser til et hellig tempel i Kristus (Ef 2,21-22). Dette kontrasterer fra Paulus' omtale i 1 Kor 6,19, der de enkelte troende er Den hellige ånds tempel, mens i Efeserne er det de troende som i kollektiv er føyd sammen, som er et hellig tempel for Guds nærvær. I Efeserne brev forutsettes det enhver troende å bli føyd sammen i Kristus, mens i 1 Korinter 6 er det det enkelte individet som er et tempel av Den hellige ånd uavhengig av andre troende.

3.5 Sammenfattende drøfting

I kapitlene 3.2, 3.3 og 3.4 har jeg drøftet Paulus' forståelse av tempel og menighet. I kapittel 3.2 har jeg fremlagt en detaljsegese av 1 Kor 6,19, og hvordan Paulus i teksten forstår templet. I

kapittel 3.3 har jeg presentert hvordan Paulus forstår menighet ut i fra den konteksten tekstenheten befinner seg i. Kapittel 3.4 består av tre delkapitler og dreier seg om menighetsforståelse til Paulus i de ulike brevene hans. I min undersøkelse av Paulus' forståelse av tempel og menighet fant jeg likheter og ulikheter mellom dem. Jeg skal i følgende kapittel diskutere likheter og ulikheter mellom tempel og menighet i Paulus' forståelse.

3.5.1 Tempel og menighet – likheter og ulikheter i Paulus' forståelse

Paulus' bruk av tempel, *naos*, er primært for å betegne et bosted, en bolig for Guds nærvær. Bruken av *naos* i 1 Kor 6,19 refererer til individet som Den hellige ånds tempel. Guds nærvær har flyttet fra det selve tempelbygget i Jerusalem til vårt legeme som Gud selv har kjøpt ved en pris. Dette nærværet er et permanent nærvær fordi legeme vårt er blitt et hus, et bygg hvor Gud bosetter seg i oss gjennom sin Ånd. Det betyr at Gud er med oss gjennom sin Ånd hvor enn vi er. *Ekklesia* på den andre siden er omtalt av Paulus primært i referansen til det kristne samfunnet, den kristne forsamlingen. *Ekklesia* er alltid kollektivet av de troende og henviser aldri til den enkelte troende.

Likheten mellom tempel og menighet i Paulus' forståelse er at begge bærer Guds nærvær. Tempel betegner Guds bolig og de troende som individuelt er et tempel hvor Gud har sitt nærvær. *Ekklesia* betegner også et hellig tempel for Guds nærvær. Paulus uttaler ikke eksplisitt at *ekkklesia* er Guds tempel men har indirekte antydning at *ekkklesia* vokser opp til å bli et hellig tempel i Kristus (Ef 2,21). Dette skjer ved at de troende blir føyd sammen i Kristus (Ef 2,21) og vokser opp til Kristus som er menighetens hode (Kol 1,18). Det forutsetter også de troende å være i enhet, dvs. at de troende som er Kristi lemmer, forener seg selv med Kristus og forener seg selv med andre lemmer. Enhet er essensielt i *ekkklesia* for at troende kan føyes sammen til et hellig tempel i Kristus. *Ekklesia* er da forstått å være tempel i den forstand at flere troende må være føyd sammen.

I min undersøkelse har jeg også funnet flere ulikheter mellom tempel og menighet i Paulus' forståelse. For det første skiller menighet seg fra tempel i den forstand at menighet primært betegner en forsamling hvorav tempel betegner et bygg for Guds nærvær. De troende som individ er Guds tempel uavhengig av andre troende. Troendes legeme er da et bygg, et tempel for Den hellige ånd å bosette seg i. Mens på den andre siden betegner *ekkklesia* primært flere troende som

samler seg i Jesu navn. Ikke bare hvilke som helst forsamling av de troende, men en forsamling som skjer på grunnlag av Jesus. For det andre betegner *ekklesia* aldri den enkelte troende, men forsamling av flere troende. Paulus hevder derfor at *ekklesia* er Kristi kropp, hvor alle troende som er Kristi lemmer tilhører den ene kroppen. Det må flere til enn en troende for at det kan kalles *ekklesia* og den samlingen må skje på grunnlag av Jesus. Kristne møter og samlinger utenfor Gudsrelaterte anledninger; slik som bursdag, stabsmøte, årsmøte og lignende, betegnes ikke som *ekklesia*. *Ekklesia* betegner de troende som samler seg sammen for fellesskap i Kristus.

KAPITTEL 4

RELEVANSEN FOR MIN BAKGRUNN

4.1 Hvilken relevans Paulus' menighetsforståelse har i min bakgrunn

Noen fra min bakgrunn mener at det å gå til kirken ikke er viktig eller nødvendig, derfor var min interesse i oppgaven å finne ut hvilken betydning Paulus' forståelse av menighet har for min bakgrunn. I kapitlene 3.3 og 3.4 har jeg diskutert Paulus' forståelse på menighet. I dette kapitlet skal jeg legge fram hovedsakelig to punkter som tilsier hensikten med *ekklesia* og drøfte hvorfor det er viktig og nødvendig å komme sammen som en menighet. Kapitlet vil ta utgangspunkt i diskusjonen fra kap.3.5 og jeg vil drøfte hvilke betydninger dette har for kristne fra min bakgrunn. Jeg vil begynne med å, i kort trekk, presentere bakgrunn av Chin menighetene i Norge og videre diskutere punktene; 4.1.2 Menighet som Guds hushold, 4.1.3 Menighet som Kristi kropp og 4.1.4 Menighet som et hellig tempel.

4.1.1 Bakgrunn av Chin menigheter i Norge

Det er omlag 21 Chin baptistmenigheter i Norge og de fleste har tilknytning til Det norske baptistsamfunn.¹⁷⁹ Chin-folket har ikke lang historie med kristendom slik Norge og mange andre europeiske land har. Thuam Hang og Pau Suan og deres koner er regnet å være de første Chin som konverterte seg til kristendommen i 1905.¹⁸⁰ Dermed har Chin-folket ikke vært kristne i mer enn hundreår og er i så måte ung i kristendommen. Omlag 90% av Chin-befolkningen er beregnet å være kristne,¹⁸¹ noe som antyder også hvor stor plass religionen har fått i Chin-stat. Viktigheten av kristendommen er også ofte uttrykt i det kulturelle, som for eksempel i sanger. En av sangene hevder til og med at korset og Chin-folket ikke kan separeres. Med andre ord utgjør kristendommen en stor del av identiteten til folket.

---

¹⁷⁹ NCCF (Norway Chin Christian Federation), "Our members." Besøkt 12.aug.2021.

https://www.nccf.no/?page_id=133.

¹⁸⁰ Bawi Tha Kung Hakha, *The Holy Spirit and the Work of the Holy Spirit : A Comperative Study of the Pneumatology of Clark Pinnock and the Pneumatology of Amos Yong*. (Masteroppgave. VID Stavanger. 2018), 2.

¹⁸¹ Radio Free Asia, "Burma: Chin Christians persecuted." 5.september 2012. Besøkt 12.august 2021.

<https://www.refworld.org/docid/5052e2a6c.html>.

Det er også et ordtak som går slik; «Hvor Chin-folket er, der er en menighet», dvs. Chin-folket etablerer menigheter hvor enn de befinner seg. Det å gå til kirken hver søndag med hele familien er en viktig del av livene våres og er blitt en tradisjon. Allikevel er det altså noen som mener at det å gå til kirken ikke er nødvendig for Gud kan tilbes hvor som helst for Hans nærvær er med oss hvor enn vi er. På grunn av utviklingen i teknologi, kan forkynnelse og gudstjenester deltas på over nett og man behøver ikke å dra til kirken for å ha gudstjenesteopplevelser. Jeg vil derfor diskutere i neste delkapitlene hva hensikten med menighet er og hvorfor det er viktig å samle seg som menighet.

4.1.2 Menighet som Guds hushold og Kristi kropp

I 1 Tim 3,15 taler Paulus om Guds *ekklesia* som Guds hushold; «Guds hushold, som er levende Guds menighet». Paulus kaller til og med de troende for sin bror og adresserer dem som hverandres brødre (kap. 3.3.2.2). Jesus har til og med sagt at hver enkelt som gjør Fars vilje, skal være hans «bror», «søster» og «mor». Vi er en del av Guds familie og er Guds barn (Rom 8,16) og Paulus strekker seg så langt som å si at vi også er medarvinger med Kristus (Rom 8,17). Det å være kristen innbefatter å være en del av Guds familie og at vi har en relasjon med andre troende. Vi er kalt til å ha fellesskap med Kristus samt med hverandre¹⁸² og vi kan ikke utelukke oss ute fra dette fellesskapet.

Paulus' hevdelse av Kristi kropp å være menighet (Kol 1,24) og de troende Kristi lemmer (1 Kor 12,27; Rom 12,4), illustrerer fellesskapet med Kristus og med andre troende. Dette fellesskapet er nødvendig for ens modenhet samt andres oppbyggelse. Vi samler seg som en menighet for å bygge opp hverandre (1 Tess 5,11; Ef 4,15.29; Rom 15,2) og for å bygge opp Guds menighet (Ef 4,12; 4,16; 1 Kor 14,12). For det første oppfordrer Paulus de troende å bygge opp sin neste med ord (Ef 4,29). Vi skal tale positiv og oppbyggende ord til vår neste slik at vedkommende kan vokse i tro og i kjennskap til Jesus. Paulus oppfordrer de troende til å bære hverandres byrder (Gal 6,2). Denne byrden, *baros* betegner byrden vi får av vanskeligheter¹⁸³ i livene våres. Gal 6,2 betyr da at de

---

¹⁸² Hegstad, *Den Virkelige Kirke*, 87.

¹⁸³ Louw-Nida, s.v. βάρος.

troende deler hverandres liv gjennom å glede seg med de glade og gråte med de gråtende (Rom 12,15). Fordi vi er Kristi lemmer og tilhører samme Kristi kropp, lider resten av lemmer hvis et lem lider, og alle gleder seg dersom et lem blir hedret (1 Kor 12,26). Dette er noe vi ikke kan få hverken gjennom TV-skjermen eller av å være individualistiske, men kun av å være i fellesskap med Guds menighet. *Ekklesia* handler ikke bare om å gå til kirken hver søndag. Et kristent liv handler heller ikke bare om tilbedelsen i kirken, men fellesskap med Gud og med hverandre. Dette fellesskapet er for å bygge hverandre opp og styrke hverandre.

Vi kan spørre hvorfor det er viktig å styrke hverandre og bygge opp hverandre. Hvis ikke vi som troende styrker hverandre, vil ingen andre gjøre det. Dermed kan ikke vi troende vokse i tro eller i kjennskap i Kristus. Gud prioriterer oppbyggelsen og setter derfor inn sine tjenere i menigheten, for at den kan vokse i Kristus. Hvis det var Guds tanke for de troende å være individualistiske og å være uavhengig av andre for å vokse i tro, vil det være ingen behov for Gud å innsette sine tjenere til å bygge opp menigheten. Det at Gud gir de troende ulike nådegaver for å bygge opp menigheten, viser hvor avhengige vi er av hverandre for at vi kunne vokse i tro. Jesus lovet også at verden ville hate de troende (Matt 10,22; 24,9; Joh 15,18), for verden kjenner ikke Kristus (Joh 14,17). For at de troende kan være et vitne og et lys i den mørke verden, trenger vi hverandre for å styrke hverandre når vi er tynget med all slags vanskeligheter verden gir oss. For at vi troende kan vokse i tro og gi videre til andre, er vi nødt til å samles som en menighet og styrke hverandre og bygge opp hverandre.

4.1.3 Menighet som et hellig tempel

Gjennom å bygge opp hverandre, bygger vi også opp Guds menighet. Paulus taler om Guds menighet som et hellig tempel gjennom at vi er føyd sammen i Kristus og vokser (Ef 2,20-21). Paulus taler ikke bare om de enkelte troende som Guds tempel, men også at kollektivet av de troende er et hellig tempel hvor Gud har sitt nærvær. Guds formål med oss kristne, er ikke bare at vi skal eksistere individuelt som Guds tempel, men at vi skal komme sammen for å bli bygget opp sammen til et hellig tempel hvor Gud kan ha sitt nærvær. En hver troende har en plikt til å bli bygget sammen og føyd sammen i Kristus slik at vi sammen kan vokse til et hellig tempel for Gud.

Å være føyd sammen og bygget sammen til et hellig tempel illustrerer også vår enhet i Kristus og enhet er noe alle troende må arbeide for å opprettholde (Ef 4,3). Denne enheten er også noe Jesus ba om for oss før han dro opp til Far. Jesus ba for de troende at de skal være ett med hverandre, *en hosin*, slik han og Far er en, at de troende blir en med Far og Kristus (Joh 17,21). Hensikten med vår enhet er for at verden skal tro at Gud har sendt Kristus og at Kristus har elsket verden slik Far har elsket Kristus (Joh 17,21.23). Dette betyr at kristne ikke er kalt til å leve individuelle eller for seg selv, men for å leve i fellesskap med hverandre og leve for andre slik at andre kan få kjennskap Kristus og hans kjærlighet. Jesus har indikert at dette vil skje kun på en betingelse, at vi blir ett med hverandre og ett i ham. Det betyr at kristnes individualiteten vil hindre denne hensikten; at verden kommer til tro at Gud sendte sin Sønn og at Kristus har elsket verden.

Jesus har også lovet sitt nærvær der hvor to eller tre er samlet i hans navn, dvs. i forsamling av de troende, menigheten (Matt 18,20). Dette nærværet av Kristus i det kollektivet er unikt fra nærværet i det individet. Guds nærvær i individet kommer ikke med noe løfte, men Kristi nærværet i det kollektivet kommer med et kraftig løfte. Alt det to av de troende blir enige om i bønn, vil Far gi dem (v.19). Denne bønningen fra to eller flere, i enighet, er enormt kraftig og vil påvirke det som er i himmelen (v.18). Alt de troende binder på jorden, vil bli bundet også i himmelen. Alt de troende løser på jorden, vil bli løst i himmelen. Dette skjer for det første på grunn av Kristi nærvær i det kollektive, og for det andre på grunn av at bønningen skjer i enighet mellom to eller flere. Dette er et viktig argument for hvorfor vi er nødt til å komme sammen som en menighet og være ett med hverandre i tillegg til å være ett med Gud.

4.1.4 Sammendrag

Hensikten med menigheten er ikke bare å lovprise og tilbe Gud. Som kristne er vi blitt en del av Guds familie som til og med har rett til Guds arv. En kan ikke stenge seg ute fra denne relasjonen når en er blitt troende. Familierelasjonen i Gud er en del av å bli en kristen, for vi er alle døpt av samme Ånd (1 Kor 12,13), vi blir kalt Guds barn og gjennom Ånden kaller vi Gud «Far» (Gal 4,6; Rom 8,15). Menighet er også Kristi kropp (Kol 1,24) og de troende hans lemmer som utgjør hele kroppen hans, som er menigheten. Vi er også hverandres lemmer og har relasjon med hverandre i Kristus. Hvis et lem lider, da lider alle. Hvis et lem blir hedret, gleder alle seg sammen med han

(1 Kor 12,26). Hensikten med å være Kristi lemmer er for at vi skal styrke hverandre og bygge opp hverandre. Menighet handler ikke bare om tilbedelse av Gud hver søndag, men fellesskap med hverandre og å være ett med hverandre og med Gud. Hensikten med å være ett er for at verden skal tro at Gud har sendt Kristus og at han har elsket verden. Formålet med menigheten er at vi skal styrke hverandre og bygge hverandre opp slik at vi sammen kan vokse opp til et hellig tempel i Kristus. Guds hensikt er ikke for oss å være individuelle, men at vi kommer sammen slik at Han kan ha sitt nærvær også i det kollektivet. Guds nærvær i kollektivet er så kraftig at det påvirker det som er i himmelen. Når vi som menighet ber sammen i enighet, og løser det som er på jorden, vil det også bli løst i himmelen. Om vi binder noe på jorden, vil det også være bundet i himmelen. Vi kommer sammen som en menighet for vi er Guds familie, vi er Kristi lemmer som tilhører Kristi kropp. Det er essensielt å komme sammen og være ett for at verden kan kjenne til Kristus og hans kjærighet for verden.

KAPITTEL 5

KONKLUSJON

Min interesse i denne oppgaven er å undersøke hvordan Paulus forstår tempel og menighet. For å avgrense oppgaven, har jeg valgt to hovedtekster; 1 Kor 6,19 for å undersøke Paulus' forståelse av tempel og 1 Tim 3,15 for å undersøke hvordan Paulus forstår menighet. I tillegg til 1 Tim 3,15 har jeg drøftet de ulike menighetsforståelser hos Paulus i kapittel 3.4. Kapittel 3.5 er en sammenfattende drøfting av likhet og ulikheter mellom tempel og menighet.

Jeg har kommet fram til at Paulus skjelner tempel og menighet men samtidig inneholder det også noen likhetstrekk. Jeg skal i følgende punkter, legge fram min konklusjon av Paulus' forståelse av tempel;

1) Terminologisk betydning

Naos betegner guddommens bolig og i NT og er brukt i henvisning, spesifikk, til tempelbygget hvor Gud hadde sitt nærvær. Templet er da forstått å være et bosted, en bolig for Guds nærvær. Paulus' bruk av *naos* i NT refererer for det første det individet å være Den hellige ånds tempel og for det andre den kristne forsamlingen. I 1 Kor 6,19 har Paulus omtalt det individets legeme å være Den hellige ånds tempel. Det er kroppen vår som er blitt et sted for Guds permanent nærvær, dvs. Gud har sitt nærvær i oss i enhver tid gjennom sin Ånd. Legemet vårt er et tempel for Den hellige ånd å bosette seg i og opererer seg i oss. De troende er også føyd sammen i Kristus og vokser til et hellig tempel for Guds nærvær. Paulus hevder ikke direkte at menighet er Guds tempel, men at menigheten er bygget opp og vokser til et tempel for Guds nærvær.

2) Erstatning av Jerusalem tempel

Jerusalem tempel er blitt erstattet av det nye bygget, legemet vårt som Gud har valgt å ha sitt nærvær i. Guds nærvær har flyttet fra det fysiske templet i Jerusalem, til legemet vårt og dette skjedde på grunnlag av den nye pakten i Kristi blod. Slik templet og Guds nærvær i templet var et følge av pakten mellom Gud og israelittene inngikk, er vårt legeme blitt et tempel for Guds nærvær

som et følge av den nye pakten i Kristi blod. Oftringene i templet er også blitt erstattet med legemet vårt som er et levende offer til Gud, noe som Paulus hevder er et en sann og genuin tilbedelse (Rom 12,1). Troende er til å fremstille deres eget legeme som et levende offer gjennom å leve et hellig og lydige liv som Gud behager. Dette samsvarer også med Paulus' uttalelsen i 1 Kor 6,20, at vi er til å bringe Gud ære i legemet vårt.

Menighet er derimot forstått annerledes enn tempel men har noen likhetstrekk med tempelforståelse. Jeg legger frem konklusjon av menighetsforståelse hos Paulus i følgende punkter;

1) Terminologisk betydning

Ekklesia er det greske begrepet for menighet og stammer fra *ek-kaleo*, som betyr å «innkalle» eller «utkalle» til en forsamling. Paulus bruk av *eklesia* refererer til den kristne forsamlingen som består av Guds hellige folk og ikke til institusjon eller kirkebygg. Menighet refereres heller ikke til det individet men en forsamling av en eller flere troende. Menighet er kalt til å tilhøre Kristus og ha felleskap med Kristus. *Ekklesia* betegner de troende som kommer sammen i Jesu navn og ikke de enkelte troende som befinner seg i hvert sitt eget hjem.

2) Menighetsforståelse

Først og fremst er menighet forstått å være Guds hushold i 1 Tim 3,15. Paulus' referering av de troende å være «brødre» fremhever denne forståelsen også. Paulus' uttrykket *oiko theou*, i tekstenheten vår er ikke i billedlig tale om templet, for ordet *oikos* med henvisning til templet er fremmed hos Paulus. Det vanlige begrepet Paulus omtaler i henvisningen til templet er alltid *naos*. I 1 Tim 3,15 er menighet sannhetens søyle og støtte. Dette betyr at menigheten virker som en søyle som bærer sannheten om Kristus gjennom å bekjenne og være vitne av Kristus slik at verden kommer til tro.

For det andre kan også *eklesia* forstås i betydningen av borgerlig forsamling for begrepet kommer opprinnelig fra en politisk praksis i gresk-romersk samfunn. Paulus taler ofte også om Guds rike

og Sønnens rike og dette støtter da menighetsforståelsen som borgerlig forsamling. Kristus regjerer i et kongeriket av hans i et åndelig realm hvor han selv er kongen og de troende er da medborgere, *sympolites*, i riket hans. Kristus styrer i sin *ekklesia* gjennom Den hellige ånd ved at han innsetter apostler, profeter og lærere slik at hans *ekklesia* er bygget opp.

For det tredje har jeg diskutert at menigheten forstås også å være Kristi kropp. Kristi kropp består av de troende som er hans lemmer som til sammen utgjør hans kropp, som er menighet. Vi er blitt en ånd med Kristus ved at vi forener oss til Kristus. Hensikten med å forene oss selv til Kristus er for å vokse opp til et hellig tempel i Kristus. Gud har utrustet sine tjenere med Åndsgavene for å bygge opp menigheten inntil den når enhet i tro og kjennskap til Jesus. Denne enheten er kritisk viktig for at verden komme til tro at Gud sendte Kristus og at Kristus har elsket verden.

For det fjerde forstås menighet også å være et hellig tempel for Guds nærvær. Paulus uttaler indirekte at de troende, føyd sammen i Kristus, vokser til et hellig tempel for Guds nærvær. De troende i kollektivet, bærer også Guds nærvær i tillegg til å være tempel for Guds nærvær som individ. Menighet som et tempel for Guds nærvær krever en hver troende å bli føyd sammen i Kristus. Guds nærvær i det kollektivet av troende er så kraftig at det påvirker det som er i himmelen også.

Tempel og menighet har likhetstrekk med at begge bærer Guds nærvær hvor menighet er indirekte henvist også å være et tempel for Guds nærvær. Tempel skiller seg fra menighet i at det betegner det enkelte individet mens menighet betegner kollektivet av de kristne, altså forsamlingen. Menighet er heller ikke noen gang henvist å være det individet. Menighet betegner den kristne forsamlingen og henvises ikke noen gang til institusjon eller kirkebygg hvorav templet betegner et bygg, et bosted, som er troendes legeme. De troende til sammen utgjør et hellig tempel for Guds nærvær mens i 1 Kor 6,19 er de troende, individuelt er Den hellige ånds tempel, uavhengig av å være føyd sammen med andre troende.

Problemstilling min var også å finne ut hvilken betydning menighetsforståelse har i min bakgrunn og var formulert slik;

Paulus' forståelse av tempel og menighet og hvilken betydning menighetsforståelse har i min (Chin) bakgrunn.

Jeg vil i følgende punkter gir en konklusjon av hvilken betydninger Paulus' forståelse av menighet har i min bakgrunn;

1) Menighet som Guds hushold og Kristi kropp

Menighet handler ikke bare om å gå til kirken hver søndag eller tilbedelsen i kirken. Det å være kristen omfatter å være en del av Guds familie og lemmer av Kristi kropp. Vi har da felleskap med Gud og med andre kristne. En kristen kan derfor ikke utelukke seg fra dette fellesskapet som en kristen. Om skulle ekskludere seg fra dette fellesskapet, vil dette bety at vedkommende nekter å være Kristi lem og derfor ikke tilhører Kristus. Dette fellesskapet er også nødvendig for våres modenhet og andres modenhet. Vi samler seg som menighet for å bygge opp hverandre og styrke hverandre slik at vi vokser i tro. Denne veksten får vi ikke gjennom TV-skjermen men fellesskapet vi har med hverandre i Kristus. Det er viktig å samle seg og styrke hverandre fordi Kristus har lovet at verden ville hate de troende på grunn av ham. Vi er avhengig av hverandre slik at vi kan vokse i tro og i kjennskap til Kristus.

2) Menighet som et hellig tempel

Paulus uttaler Guds menighet å være et hellig tempel for Guds nærvær gjennom at de troende er føyd sammen i Kristus og vokser. Hensikten med å samle seg som en menighet er mer enn bare å holde søndagsgudstjeneste. Vi har en større hensikt og det er å bli føyd sammen og bygget opp til et hellig tempel for Guds nærvær. Dette danner enhet i Kristus og enhet er noe både Jesus og Paulus formaner de troende å opprettholde. Formålet med enhet er for at verden vil komme til tro at Gud sendte Kristus og at Kristus har elsket verden slik Far har elsket Kristus. Dette er en av de viktigste oppgave menighet har i verden.

Guds nærvær er også lovet i forsamlingen av de troende, i menigheten. Guds nærvær i menigheten er kraftig og påvirker til og med det som er i himmelen. Alt vi ber i enighet, vil Gud gi oss. Alt vi

binder på jorden, vil det være bundet i himmelen. Alt vi løser på jorden, vil bli løst i himmelen når vi troende samler seg som menighet og ber i enighet i bønn.

Kort sagt kan jeg konkludere at vi kristne er ikke kalt for å være individualistiske. Selv om Guds nærvær er i oss hvor enn vi er, er vi ikke kalt til å være individualistiske. Kristne er kalt til å være i felleskapet med Gud og med hverandre. Vi trenger hverandre for å vokse i tro og i kjennskap til Kristus. Vi bringer Gud ære i legemet vårt gjennom å leve et hellig og lydige liv, men vi taper også mange andre ting som vil bringe Gud ære hvis vi velger å være individualistiske. For det første vil ikke verden lett tro at Gud har sendt Kristus og har elsket verden. Det er gjennom at vi holder oss i felleskapet og opprettholde enhet at verden vil lettere kjenne til Guds kjærlighet og at Gud har sendt sin Sønn. Det er også en av de viktigste hensikten med menighet, at den holder sannheten ved å bekjenne Kristus og være vitne av Kristus slik at verden kjenner til ham.

KAPITTEL 6

BIBLIOGRAFI

6.1 Sekundærlitteratur

Andersen, Øivind. *Fortolkning Til Romerbrevet*. Bibelverket. Oslo: Lutherstiftelsen Lunde, 1972.

Blomberg, Craig. *1 Corinthians*. The NIV Application Commentary Series. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1995.

Bruce, Frederick Fyvie. *The International Bible Commentary : With the New International Version*. New ed. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1986.

Clapp, Philip S., Barbara Friberg, and Friberg, Timothy. *Analytical Concordance of the Greek New Testament : Vol. 2 : Grammatical Focus*. Vol. Vol. 2. Grand Rapids, Mich: Baker Book House, 1991.

Frey, J., Ego, B., Lange, A. & Pilhofer, P., “Temple and Rival Temple – The Cases of Elephantine, Mt. Gerizim, and Leontopolis.” *Gemeinde ohne Tempel*. (1999): 171-203.

Garland, David E. *1 Corinthians*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2003.

Gorday, Peter and Thomas C. Oden. *Ancient Christian Commentary on Scripture : 9 : New Testament Colossians, 1-2 Thessalonians, 1-2 Timothy, Titus, Philemon*. Vol 9. Fitzroy Dearborn, 2000.

Grip, Olav. *Konkordans Til Det Nye Testamente*. Oslo: Bibelselskapets Forlag, 1986.

Hagner, Donald S. *World Biblical Commentary : Matthew 14-28. Vol 33B*. Dallas, Texas: Word, 1995.

Hakha, Bawi Tha Kung. *The Holy Spirit and the Work of the Holy Spirit : A Comperative Study of the Pneumatology of Clark Pinnock and the Pneumatology of Amos Yong*. Masteroppgave. VID Stavanger. 2018.

Hamblin, William J. og David Roph Seely, *Salomos Tempel : myter og historie*. London: Thames & Hudson, 2007.

Hegstad, Harald. *Den Virkelige Kirke : Bidrag Til Ekklesiologien*. Tapir Akademisk Forl, 2009.

Hogeterp, Albert L.A., *Paul and God's temple: a historical interpretation of cultic imagery in the Corinthian correspondence*. Leuven: Peeters Publishers, 2006.

Hvalvik, Reidar, Terje Stordalen, and Det Norske Bibelselskap. *Den Store Fortellingen : Om Bibelens Tilblivelse, Innhold, Bruk Og Betydning*. Oslo: Det Norske Bibelselskap, 1999.

Kvalbein, Hans. *Blant skriftlærde og fariseerne : Jødedommen i oldtiden*. Oslo: Verbum forlag, 1984.

_____ *Bibelveket : 2 : Fortolkning Til Matteusevangeliet*. Vol. 2. Oslo: Nye Luther Forlag, 1990.

Meyers, Carol. *Exodus*. Cambridge University Press, 2005.

Marshall, I. Howard, Philip H. Towner, John Adney Emerton, C.E.B. Cranfield, and G. N. Stanton. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*. Edinburgh: T.&T. Clark, 1999.

Park, Young-Ho, *Paul's Ekklesia as a civic assembly: understanding the people of God in their politico-social world*. Vol 393. Mohr Siebeck, 2015.

Synnes, Martin. *Vakthold om «den skjønne skatt» : (he kale paratheke) Innføring i pastoralbrevene og kommentar til første Timoteus*. Luther forlag A/S, Oslo 1996.

Thiselton, Anthony C., I. Howard Marshall, and W. Ward Gasque. *The First Epistle to the Corinthians : A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids, Mich: W.B. Eerdmans, 2000.

Waale, Ragnhild Bakke og Pål Wiik. *Høytidene : Jødedommen*. Cappelen Forlag AS, 2001.

Weima, Jeffrey A.D. *1-2 Thessalonians*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2014.

6.2 Leksikalske bøker

Balz, Horst, and Gerhard Schneider. *Exegetical Dictionary of the New Testament : 2 : Ex - Opsonion*. Vol. 2. Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1991.

_____ *Exegetical Dictionary of the New Testament : Vol. 3 : Pagideyo-ophelimos*. Vol. 3. Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1993.

Botterweck, G. Johannes and Helmer Ringgren, *Theological Dictionary of the Old Testament : Gillûlîm-hāras*. Vol. 3. Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmans, 1978.

Brown, Francis, Samuel Rolles Driver, and Charles Augustus Briggs. *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1977.

Kittel, Gerhard and Geoffrey W. Bromiley, *Theological Dictionary of the New Testament : Vol. 4 : L-N*. Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1967.

Liddell, Henry George, Robert Scott, Henry Stuart Jones, and Roderick McKenzie. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

Louw, Johannes P., and Eugene Albert Nida. *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*. New York: United Bible Societies, 1996.

Silva, Moisés. *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol. 2 : E-K*. Second ed. Vol. Vol. 2. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 2014.

_____. *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis : Vol.3 : L-Pn*. Second ed. Vol. Vol.3. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 2014.

6.3 Tekstutgaver

Aland, Kurt, Barbara Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo B. Martini, and Bruce M. Metzger. *Novum Testamentum Graece*. 28th Edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

Biblia Hebraica Stuttgartensia: With Werkgroep Informatica, Vrije Universiteit Morphology; Bible. O.T. Hebrew. Werkgroep Informatica, Vrije Universiteit. Logos Bible Software, 2006.

Bibelen, 2011.

Norsk Bibel 88/07.

The Holy Bible: New Revised Standard Version. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1989.

The New International Version. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2011.

Oppslagsverk på nett:

Groth, Bente. «Pesach.» Store Norske Leksikon. Sist endret 26.mars 2021, <https://snl.no/pesach>.

Elstad, Hallgeir. «Menighet.» Store Norske Leksikon. Sist endret 24.februar 2021. <https://snl.no/menighet>.

Thomassen, Merete. «Kirke.» *Store Norske Leksikon*. Sist endret 16.juni 2021, <https://snl.no/kirke>.

E-Bøker:

Daniel R. Schwartz, and Zeev Weiss. *Was 70 CE a Watershed in Jewish History? : On Jews and Judaism Before and After the Destruction of the Second Temple*. Ancient Judaism and Early Christianity. Leiden: Brill, 2012.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.vid.no/login.aspx?direct=true&db=e093mww&AN=411885&site=ehost-live>.

Elektroniske dokumenter/internettsider:

Britannica. «Letters of Paul to the Corinthians.» sist endret 18.august 2020.

<https://www.britannica.com/topic/The-Letter-of-Paul-to-the-Corinthians>.

Britannica. “Shiloh.” 10.juni 2021.

<https://www.britannica.com/place/Shiloh-ancient-city-Palestine>.

Garland, Robert. “Roman slavery : Who were the Roman slaves?” *The Great Courses Daily*, 30.desember 2020. <https://www.thegreatcoursesdaily.com/roman-slavery-who-were-the-roman-slaves/>.

Got Questions. “What happened to the Ark of the Covenant?” Sist endret 26.april 2021.

<https://www.gotquestions.org/ark-covenant.html>.

Jewish Bible Quarterly, “Reconstructing the Destruction of The Tabernacle of Shiloh.” 10.juni 2021. <https://jbnqnew.jewishbible.org/jbnq-past-issues/2016/441-january-march-2016/reconstructing-destruction-tabernacle-shiloh/>

NCCF (Norway Chin Christian Federation). "Our members." Besøkt 12.aug.2021.
https://www.nccf.no/?page_id=133.

Radio Free Asia. "Burma: Chin Christians persecuted." 5.september 2012. Besøkt 12.august 2021. <https://www.refworld.org/docid/5052e2a6c.html>.

Wikipedia. "Shiloh (biblical city)." 10.juni 2021.
[https://en.wikipedia.org/wiki/Shiloh_\(biblical_city\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Shiloh_(biblical_city)).